

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**Розвиток критичного мислення учнів
початкової школи в умовах сучасного
медіасередовища**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 211.2 М групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної (наукової)

програми Початкова освіта

Свіршко Світлана Юріївна

Керівник к. пед. н., доцент Горлова А.В.

Рецензент к. пед. н., доцент Борисенко Н.М.

Херсон - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ МЕДІАСЕРЕДОВИЩА	7
1.1 Формування критичного мислення учнів початкової школи як педагогічна проблема.....	7
1.2 Медіаосвіта як необхідний компонент Нової української школи.....	15
1.3 Сучасний стан рівня сформованості критичного мислення суб'єктів освітнього процесу в умовах медіасередовища.....	24
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ МЕДІАСЕРЕДОВИЩА	30
2.1 Педагогічні умови розвитку критичного мислення в учнів молодшого шкільного віку в інформаційному середовищі.....	30
2.2 Організація та проведення експериментального дослідження.....	33
2.3 Аналіз результатів експериментальної роботи.....	41
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	54
Додаток А. Анкета для вчителів.....	54
Додаток Б. Тест оцінки критичного мислення (КМ) для 4 класу.....	56
Додаток В. Марафон «МедіаСВІТ».....	66
Додаток Г. Кодекс академічної доброчесності.....	87

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства гостро постає потреба формування медіакомпетентності та критичного мислення підростаючої особистості. Для того, щоб дитина могла пристосуватися до мінливого середовища сучасного світу, їй необхідно мати набір життєвих навичок, що включає в себе навички спілкування, аналітики та вирішення проблем. І тому формування критичного мислення, медіаграмотності є одним із пріоритетних завдань в змісті - Нової української школи. Суспільство повинно підходити до засобів масової інформації з критичною перспективою, оскільки медіа можуть мати такі цілі, як отримання комерційних вигод чи політичної влади та маніпулювання. Тому сфера медіаграмотності створила методи критичного аналізу засобів масової інформації. Одним з основних інститутів суспільства, який допомагає людям отримати ці навички, є школа.

Вміння критично мислити є досить цінним умінням для людини XXI століття, вимушеної практично безперервно перебувати під інформаційним тиском і численними спробами інформаційного маніпулювання свідомістю, в комунікаційних контактах із іншими людьми тощо. Здатність до критичного мислення - це один з ключових компонентів формування всебічно розвиненої і компетентної людини. Адже мета технології розвитку критичного мислення - розвиток мисленнєвих навичок учнів, які необхідні як у навчанні, так і в повсякденному житті; формування особистості, готової до життя у світі, що постійно змінюється, здатної до аналізу та осмислення інформації, різних сторін процесів і явищ, навчання та самовдосконалення, прийняття ефективних рішень.

Над концептуальними положеннями та науково-методичним забезпеченням педагогічної інноватики з розвитку критичного мислення активно працюють українські науковці І. Бех, І. Богданова, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Дмитренко, О. Дубасенюк, В. Паламарчук, І. Підласий, В. Телянчук та інші. Актуальність медіаосвіти в сучасному інформаційному суспільстві розглядають Л. Баженова, Л. Зазнобіна, С. Пензіна, Ю. Рабінович, В. Собкін, І. Челишева, Е. Ястребцева, а також спеціалісти у сфері медіа: Е. Бевор, К. Безелгет, Д. Букінгем, К. Ворскоп, В. Возчіков, Ж. Гонне, Л. Мастерман та інші. Теоретики і практики психолого-педагогічної науки вважають, що нове у педагогіці - це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які ще не використовувались, а й той комплекс елементів педагогічного процесу, який дає змогу ефективно вирішувати завдання розвитку і саморозвитку творчої особистості.

Об'єкт дослідження: освітній процес в початковій школі.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку критичного мислення учнів початкової школи в умовах сучасного медіасередовища.

Мета дослідження: визначити та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку критичного мислення учнів молодшого шкільного віку в сучасному інформаційному середовищі.

Завдання дослідження:

1) на основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити особливості формування критичного мислення молодшого школяра та розкрити необхідність медіаосвіти в сучасному освітньому процесі;

2) дослідити сучасний стан рівня сформованості критичного мислення суб'єктів освітнього процесу в інформаційному середовищі;

3) обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування критичного мислення молодших школярів.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування критичного мислення молодших школярів відбувається більш ефективно за таких умов:

1) створення такого освітнього середовища, яке сприяє розвитку незалежності мислення, самостійності думок, прагнення до знань, пошуку кращих варіантів розв'язання завдань у роботі з медіа;

2) систематичне впровадження в освітній процес початкової школи інноваційних технологій роботи з інформацією (марафон «МедіаСВІТ»).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс методів дослідження:

- аналіз і узагальнення психолого-педагогічної літератури з метою обґрунтування поняття критичне мислення і виявлення ефективних умов його розвитку;

- педагогічне спостереження, тестування, констатувальний експеримент для визначення рівня сформованості критичного мислення молодших школярів; формувальний експеримент для перевірки ефективності розвитку критичного мислення молодших школярів у медіасередовищі.

Наукова новизна полягає у висвітленні й подальшому розвитку наукових поглядів на проблему розвитку критичного мислення учнів початкової школи в умовах сучасного медіасередовища.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснювалось у межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Формування професійної

компетентності кадрового потенціалу дошкільної та початкової освіти у системі суспільних трансформаційних процесів».

Практична значущість дослідження полягає в тому, що запропонований марафон «МедіаСВІТ» може бути застосований в освітньому процесі початкової школи.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів у статті «Роль інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку медіакомпетентності молодшого школяра» в збірнику «Магістерські студії» (м.Херсон, 2020 р.).

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та трьох додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ МЕДІАСЕРЕДОВИЩА

1.1 Формування критичного мислення учнів початкової школи як педагогічна проблема

Модернізація та реформування системи освіти в Україні, зміна її орієнтирів на особистісний розвиток учня, потребує оновлень і в системі сучасної початкової освіти. Вона має бути зорієнтована на вироблення в учнів готовності вирішувати поставлені життям питання, володіння певним набором компетентностей. Саме в цих умовах особливого значення набуває проблема розвитку критичного мислення в учнів молодшого шкільного віку як засобу формування особистості учня.

Існує безліч визначень критичного мислення, тут варто згадати ті, які найбільш повно визначають, що це таке. Наприклад, Г. Хаскінс визначає критичне мислення як «процес, під час якого ми використовуємо свої знання та інтелект для ефективного досягнення найбільш раціональних, перевірених рішень, думок, переконань, і який дозволяє нам розпізнавати та уникати різних труднощів у раціональному мисленні» [65, с. 8].

В. Козира у своєму навчально-методиному посібнику виділяє такі освітні навички, які розвиває критичне мислення:

- «використовувати такі мисленнєві операції як аналіз, синтез, оцінювання в роботі з різними джерелами інформації;
- ефективно здійснювати пошук інформації, використовуючи різні джерела, структурувати, систематизувати та критично оцінювати її;

- ставити запитання різних типів і відповідати на них, виходячи з особливостей джерела інформації або ситуації;
- відрізняти факти від думок, виявляти спрямованість і необ'єктивність інформації;
- знаходити, розуміти і оцінювати аргументи в текстах і висловлюваннях інших людей;
- будувати власні аргументи й оцінювати їх, використовувати контраргументи і спростування;
- конструювати тексти різних видів в усній та письмовій формах;
- брати участь у дискусіях та дебатах, ефективно відстоюючи свою позицію;
- брати на себе відповідальність;
- будувати конструктивні взаєностосунки з іншими людьми;
- приймати обґрунтовані, виважені рішення, а значить бути успішним» [29, с.6].

Критичне мислення пов'язане із взаємодією з іншими людьми, що є предметом взаємодії вчителя та учня. Відповідно до припущень критичної педагогіки, вчитель має бути мудрим та відповідальним, який може підтримати учнів. На думку Д. Стіла: «освітній процес повинен будуватися на діалозі між викладачами та учнями, він не може бути тільки одностороннім. Учитель повинен пам'ятати, що думка учнів теж важлива» [54, с. 9]. Грамотний педагог не повинен боятися конфронтації з учнями, слід пам'ятати, що вміння слухати учнів, відкритість до їх проблем так же важлива, як знання та здатність їх передачі.

Задача підготовки учнів до критичного сприйняття текстів в даний час стає все більш важливим, оскільки «глобальні ЗМІ містять різноманітний контент, і в цьому випадку немає перебільшення. Ви

можете увімкнути Інтернет без намірів шукати конкретний контент, вони починають нам нав'язувати, завдяки посиланням, мультимедіа та гіпермедіа, зацікавлювати нас вступом, кольорами, звуками та зображеннями - з одним або кількома елементами одночасно. Це схоже на телебачення, яке має безліч каналів, включаючи телевізійні програми, наприклад, спорт, музику, природу» [49, с. 16].

Ця загроза, мабуть, особливо актуальна для дітей, яка сприймає навколишнє середовище більш емоційніше, ніж доросла. Слідуючи цьому, щоб мінімізувати ризик негативного впливу медіаповідомлення, необхідно сформувати в учнів компетенції, які дозволяють їм сприймати реальність, представлену в ЗМІ, все більш свідомо. Широкий спектр конкретних компетенцій, включених у термін «критичне мислення» та представлений вище, дозволив дітям знаходячись на етапі початкової освіти, використовувати інформацію, яка оточує їх, більш обачно, конструктивно та якісно.

Особливо важливі основи у вигляді ключових компетенцій, такі як розуміння прочитаного та прослуханого тексту, здатність аналізувати та інтерпретувати його, здатність включати нещодавно вивчену інформацію у існуючу систему знань, а також можливість надійно пропонувати свої спостереження та відгуки про інших учасників. У цей час слід згадати, що розвиток цих компетенцій відбувається відповідно з віком, когнітивними можливостями дитини, а також сферами його інтересів.

У навчально-методичному посібнику В. Козира описується таксономія пізнавальних здібностей: «У 1956 році американський психолог Б.Блум створив таксономію пізнавальних здібностей, виділивши *6 рівнів учбових цілей в когнітивній сфері: знання - розуміння - застосування - аналіз - синтез - оцінка*. Він вперше ввів поняття «критичне мислення» як мислення вищого рівня» [29, с. 32].

За Б.Блумом, критичне мислення має структуру, яка зображена на рисунку 1.1.

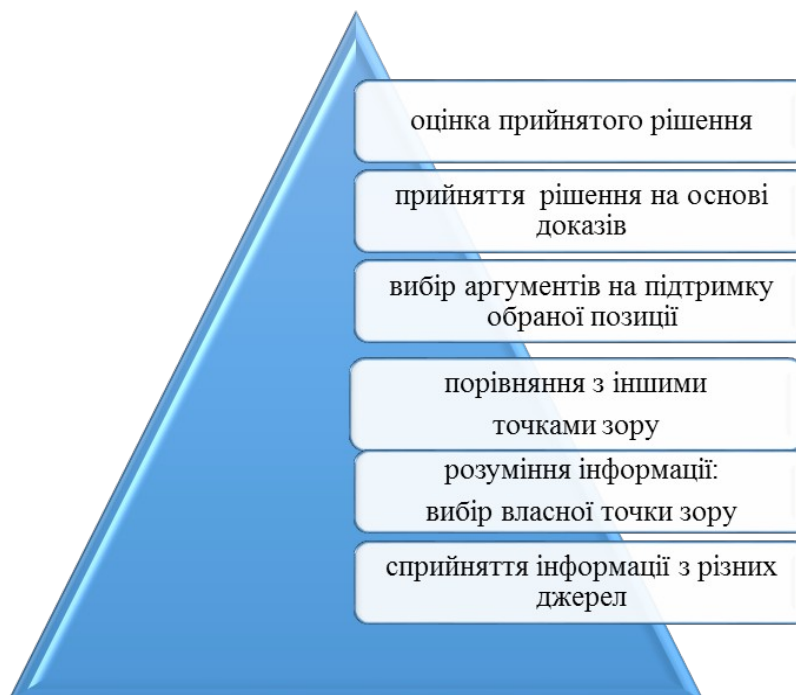

Рис.1.1. Структура критичного мислення Б.Блума

Американський філософ і педагог Дж.Дьюї вважав, що «критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатися конкретною проблемою. Тільки борючись із конкретною проблемою, відшуковуючи власний вихід зі сформованої ситуації, людина дійсно мислить» [21, с.147].

Російський дослідник В.Болотов зауважував, що «критичне мислення означає не негативність суджень або критику, а розумний розгляд різноманітності підходів, аби виносити обґрунтовані судження і рішення. «Критичне», у цьому контексті, означає «аналітичне» [11, с.69].

О.Пометун визначає «критичне мислення як здатність людини усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання, вміння знаходити нові ідеї, аналізувати події і оцінювати їх, приймати ретельно обдумані, зважені рішення стосовно будь-яких думок і дій» [49, с.49].

Д.Стіл стверджував, що «технологія формування критичного мислення - це цілісна система, що формує навички роботи з інформацією в процесі читання й письма, вона спрямована на засвоєння базових навичок відкритого інформаційного простору, розвиток якостей громадянина відкритого суспільства, включеного в міжкультурну взаємодію» [54, с.37].

Фундатор Інституту критичного мислення США, професор Колумбійського університету М.Ліпман вважає, що «технологія формування критичного мислення - це сукупність засобів і прийомів, що допомагають сформувати самостійне, наукове мислення, яке дозволяє людині формулювати надійні, вірогідні судження, приймати ретельно обмірковані та незалежні рішення» [36, с.10].

М.Ліпман виділяє 6 ключових елементів критичного мислення:

1) «уміння мислити, яке передбачає оволодіння певними прийомами, що розвивають апарат операцій мислення;

2) формулювання самостійних суджень, яке передбачає вміння продуктивного порівняння різних суджень і визначення альтернатив;

3) відповідальність, яка передбачає вміння доводити за допомогою переконливих аргументів власні думки, які будуть предметом подальшого розгляду іншими;

4) самокорекція, яка передбачає використання людиною критичного мислення як методу, зверненого на її власні судження з метою їх виправлення чи покращення;

5) вибір критеріїв, які бере до уваги критично мисляча людина з метою їх детального аналізу чи критики;

6) увага та чуйність до контексту передбачає розуміння загальних критеріїв у зв'язку із контекстом їх використання та розробку інших альтернативних критеріїв, що відповідають конкретній ситуації» [36, с.13].

Із проблем розвитку критичного мислення у літературі виділяють такі властивості:

По-перше, критичне мислення є мисленням самостійним. Коли освітній процес будується на основі критичного мислення, кожен школяр генерує свої ідеї та думки незалежно від інших. Жоден не може думати критично, з-за нас і це ми здійснюємо виключно для себе. Таким чином мислення буде критичним коли воно має індивідуальний характер. Школярі мають бути достатньо незалежними, щоб мислити самостійно та виконувати навіть найскладніші питання [29].

По-друге, критичне мислення залежить від здобутих знань. Інформація є початковою ланкою, а не кінцевим пунктом критичного мислення. Як деякі зауважують, «важко думати з порожньою головою». Щоб сформулювати істинну думку, потрібно використати та проаналізувати багато фактів, текстів, теорій, даних та концепцій. Таким чином, учні разом зі вчителем знову і знову поринають у фактичний матеріал, або ж користі від критичних вмінь буде замало. Не можна порівнювати критичне мислення до звичайного вивчення фактів. Але й вчитель не зводиться у своїй роботі тільки навчанню критичного мислення: ми навчаємо учнів сприймати складні поняття і втримувати у пам'яті різноманітні відомості. Розвиток критичного мислення - це лише складова багатобічної роботи вчителя. Однак саме дякуючи критичному мисленню освітній процес пізнання відбувається більш осмисленим, безперервним і продуктивним [29].

По-третє, критичне мислення розпочинається із постановки питань або розв'язання проблем, які необхідно вирішити. Діти від самого народження допитливі, вони помічають щось нове і хочуть дізнатися, що це. Люди бачуть якусь нову річ, явище, і їм уже хочеться дізнатися більше про її створення. Пізнавальний процес на

різних його етапах представляє прагненням людини розв'язувати проблеми, які виникають з її особистих інтересів і потреб [29].

По-четверте, критичне мислення вимагає доказового аргументування. Зазвичай людина знаходить особисте вирішення проблеми та підкріплює його переконливими аргументами. Також критично мисляча людина усвідомлює, що можуть бути й інші вирішення тієї самої проблеми, і палко бажає довести, що вирішення є більше раціональним, аніж інші. Зазвичай така людина, має сильні аргументи, яка здатна протидіяти думки більшості, нею майже неможливо маніпулювати [29].

По суті, критичне мислення вимагає, щоб ви використали свою здатність ясно мислити. Справа іде про те, щоб бути активним учнем, а не пасивним отримувачем інформації. Критично мислячі люди будуть виявляти, аналізувати та переглядати проблеми систематично, а не на основі інтуїції чи інстинкту.

Розвиток критичного мислення складається з ряду навичок, які слід розвивати у дітей з раннього віку. До основних навичок критичного мислення відносяться:

- розпізнавання і дослідження доступної інформації, задля визначення, що може бути істиною, а що фейковою інформацією;
- знаходження подібного та відмінного між двома або більше об'єктами;
- вміння ділити завдання на складові частини і досліджувати кожну з них;
- вміння наводити відповідні аргументи, деталі, приклади на захист твердження, висновку;
- вміння обирати альтернативні рішення, щоб вибрати курс дій;

- уміння систематизувати інформацію за критеріями [65, с. 11].

Очікувані результати методики розвитку критичного мислення:

1. «Здатність особистості долати в собі схильність до однозначно догматичного сприйняття світу;
2. Навички аналізувати ту чи іншу проблему з різних боків;
3. Навички користуватися інформацією з різних джерел, відрізняючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього;
4. Навички логічного, обгрунтованого мислення;
5. Навички адекватно визначати причини, передумови та наслідки наявних проблем;
6. Нотовність докладати зусилля для практичного подолання проблем;
7. Навички працювати в колективі, комунікативність;
8. Навички прийняття виважених рішень тощо» [29, с.8].

Таким чином, технологія розвитку критичного мислення - це багатофункціональна, інтерактивна технологія, яка використовується вчителями з різних предметів у навчальному-пізнавальному процесі.

1.2 Медіаосвіта як необхідний компонент Нової української школи

Сьогодні дуже часто чуємо, що дітей ХХІ століття навчають вчителі ХХ століття, які діють за стандартними шаблонами, не здатні до використання інноваційних технологій, осучаснених методів і засобів навчання. А саме зупинемося на медіаосвіті, у склад якої свходить розвиток критичного аналізу тексту, яка в епоху цифрового суспільства має велике значення і відіграє велику роль у становленні дитини як особистості. Медіаосвіта базується на інноваційній педагогіці, «визначальною рисою якої є взаєморозуміння,

взаємоповага, творче співробітництво, використання особистісного діалогу як домінантної форми навчального спілкування, обміну думками, враженнями, моделювання життєвих ситуацій, самоаналізу, самооцінки, самопізнання» [18, с. 181].

Головну роль на становлення та розвиток медіаосвіти відіграло ЮНЕСКО. Уперше термін «медіаосвіта» був використаний у 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО і Міжнародної ради з кіно і телебачення. Канадський учений та педагог М. Маклюен у 1959 р. уперше розробив навчальну програму з використанням медіаосвіти, а систематичне застосування медіаосвіти почалося в 1960 році. Одним з головних завдань медіаосвіти було «сформувати інформаційну культуру та підготувати до життя в інформаційному суспільстві» [18, с. 181].

В документах ЮНЕСКО зазначається, що «медіаосвіта - це навчання теорії та практичним умінням для опанування сучасними мас-медіа, які розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика чи географія» [17].

Проаналізувавши даний термін можна зазначити, що фахівці ЮНЕСКО відділяють засвоєння медіа від їх використання. Вважається, що «медіаосвіта пов'язана з усіма видами медіа (друкованими, графічними, звуковими, візуальними, тощо) і різними технологіями. Вона має дати людям можливість зрозуміти, як масова комунікація використовується в їхніх соціумах, навчитися використовувати медіа в комунікації з іншими людьми; забезпечує знання того, як:

- 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти;

2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси, їх контекст;

3) інтерпретувати медіатексти і цінності, що розповсюджують медіа;

4) добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів та набуття зацікавленої в них аудиторії;

5) отримання можливості вільного доступу до медіа як для сприйняття, так і для продукції» [17]. .

Як зазначають фахівців ЮНЕСКО, «медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та є інструментом підтримки демократії. При цьому медіаосвіта рекомендується для запровадження в національні навчальні плани всіх держав, у систему додаткової, неформальної та «пожиттєвої» освіти» [17].

Важливою думкою є те, що «медіаосвіта належить до основних прав людини і що вона повинна тривати, вдосконалюватися протягом усього життя» [17].

Як вважає Л. Мастерман, «центральною та об'єднуючою концепцією медіаосвіти (media education) є репрезентація (representation). Тобто згідно з цим поглядом, медіа не відображають дійсність, а представляють її. А головною метою медіаосвіти є «денатуралізація» медіа. Медіаосвіта є насамперед дослідницьким процесом, який базується на ключових концепціях, що в основному є аналітичними інструментами, а не альтернативним змістом. Л. Мастерман вважав, що медіаосвіта продовжується усе життя людини і має на меті не просто критичне розуміння, а й критичну автономію [38, с. 22].

Близькі до цього погляди висловлювала українська дослідниця Л. Баженова. Вона вважала, що «медіаграмотність спрямована на розвиток у людини критичної автономії відносно медіа. Головним у

медіаграмотності є широкий спектр інформування в громадянській, соціальній, споживацькій сфері, стосовно критичного сприйняття та творчості» [3, с. 15].

Головне у цьому погляді, безумовно, є не роль медіа (відбиття чи репрезентації), а її активність людини саме до пізнання медіа. Медіа як зауважував Л. Мастерман тут «виступають самостійним утворенням, відносно якого важливо зберігати самостійність та сприймати його критично. Він виділяє такі принципи: «медіаосвіта представляється як серйозна та важлива область, що пов'язана з більшістю соціальних структур демократичного суспільства. Вона актуальна, втілює принцип «тут і зараз» у широкому ідеологічному та історичному контексті. Зміст у медіаосвіті означає розвиток варіативних аналітичних інструментів. Її ефективність може бути оцінена двома основними критеріями: здатністю учнів застосовувати своє критичне мислення у нових ситуаціях і кількістю зобов'язань і мотивацій, висловлених ними щодо до медіа. А ідеальна оцінка медіаосвіти, за Л. Мастерманом, це самооцінка учнів. Крім того, медіаосвіта намагається змінити відносини між учнем і вчителем, даючи можливість для роздумів і діалогів, тобто це швидше діалог, ніж дискусія. Таким чином, медіаосвіта розвиває більш відкритих та демократичних педагогів, вона спрямована переважно на групове навчання» [38, с. 22].

Л. Мастерман описав сім причин актуальності медіаосвіти в сучасному цифровому світі:

1. «Високий рівень споживання мас-медіа та насиченість сучасних суспільств їх продуктами.
2. Ідеологічна важливість медіа та їхній вплив на свідомість аудиторії.
3. Швидке зростання кількості медійної інформації, посилення механізмів управління нею та її розповсюдження.

4. Інтенсивність проникнення медіа в основні демократичні процеси.

5. Зростання значущості візуальної комунікації та інформації в усіх галузях.

6. Необхідність навчання школярів/студентів з орієнтацією на відповідність сучасним вимогам.

7. Національні та міжнародні процеси приватизації інформації, що пришвидшуються» [38, с. 22].

Додаткову причину запропонувала І. Жилавська: ««пожовтіння» мас-медіа та зниження загального рівня медійної продукції, яке, як зворотну реакцію, викликає до життя потребу в освітніх технологіях в галузі мас-медіа» [22, с. 96].

Інформаційна революція зробила наше сприйняття оточуючого середовища залежним від того, як його подає медіа. У цих умовах медіаграмотність є шляхом озброєння людини можливістю самозахисту від недоброякісної медіаінформації.

Російські вчені вказують, що «медіаосвіта - це напрям у педагогіці, який вивчає закономірності масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео тощо). Основні завдання медіаосвіти: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчити людину розуміти її, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, опанувати способи спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів» [62, с. 149].

Засновник медіаосвіти Ю. Усов вважає, що: «це процес розвитку особистості засобами і на матеріалі мас-медіа» [61, с. 12].

А. В. Шариков розуміє під медіаосвітою «освіту в області масової комунікації, розуміння таємниць та закономірностей цього надзвичайно важливого феномена» [67, с. 15].

Інший теоретик С.М. Пензін додає, що «медіаосвіта не може обмежуватися навчанням аудиторії грамотності, на його думку, необхідний синтез естетичного та етичного» [44, с. 23].

Комплекс медіаосвіти включає:

- компонентність (складова система яка складається з: вчителів та учнів, засобів навчання та виховання, розвитку цілісного сприйняття та аналізу медіатексту, творчого та критичного мислення, ознайомлення з фундаментальними етапами історії медіакультури);

- структурність (це насамперед взаємозалежність компонентів системи, логічна обґрунтованість частин моделі, переважання інтелектуального над емоційним);

- функціональність (проведення занять у формі ігрової методики, проблемній, евристичній);

- комунікаційність (взаємний зв'язок моделей, програм, методик);

- практична реалізація і результативність [62, с. 150].

У свою чергу виділені основні підходи до медіаосвіти, це такі як: «інтегрований підхід (через традиційні предмети літератури, зображального мистецтва, історії, музики тощо); факультативний підхід (створення мережі гуртків, клубів, секцій тощо); спеціальний підхід (створення спеціальних курсів та спецкурсів)» [62, с. 150].

Педагог І. Жилавська описала медіаосвіту як сукупність засобів та методів навчання юнацтва незалежному сприйняттю продуктів медіа. Пропонуємо міркування А. Короченського, який зазначав: «у наші дні дедалі більше розповсюдження отримує широке розуміння медіаосвіти як розгорнутої, довгострокової суспільнопросвітницької діяльності». Його прихильники розуміють під медіаосвітою, насамперед, безперервний розвиток в сучасному суспільстві

критичного сприйняття медіа та незалежної оцінки діяльності медіа, основаної на демократичному та гуманістичному ідеалі [22, с. 36].

Так на думку О. Федорова, «медіаосвіта - це процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі мас-медіа з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, вмінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різним формам самовираження за допомогою медіа техніки» [62, с. 149]. А саме людина повинна має можливість й уміння активно використовувати інформацію преси, радіо, телебачення та Інтернету. В структуру медіаосвіти він додає основи мистецтвознавства в медіасфері, відомості про загальні області використання теоретичних знань, практичні та творчі завдання на основі медіаматеріалів.

Вчені виділяють такі умови розвитку процесу медіаосвіти:

- загальна орієнтація на розвиток особистості (охвативши формування художньої свідомості, естетичного сприйняття, смаку тощо, формування критичного мислення в основі гуманізму);
- урахування психологічних рис молоді;
- розробка критерій формування медіасприйняття та здатність до його критичного ставлення;
- вдосконалення моделі, програми, методики, форми проведення ходу занять з учнями на матеріалі медіа;
- осучаснення матеріально-методичної бази освіти [62].

З 2010 р. в Україні набрала чинності «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні», що мала на меті «сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіа-освіти заради забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у них медіа-обізнаності, медіа-грамотності і медіакомпетентності відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей» [31].

Головною метою данної Концепції є «визначення основних напрямків медіаосвіти, як дорослого населення, так і учнівської та студентської молоді в Україні та окреслення значення впливу медіапростору на свідомість та громадянську позицію сучасного українця» [31].

В данній концепції виділяють такі напрямки розвитку системи медіаосвіти як: «створення системи шкільної медіаосвіти, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших класів загальноосвітніх шкіл; сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів; напрацювання низки факультативних медіаосвітніх програм для підлітків; упровадження курсу медіакультури з урахуванням профільного навчання; активізація гурткової роботи, фото-, відео-, анімаційних студій, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування» [31].

Також виокремлюють такі основні принципи медіаосвіти: «особистісний підхід; орієнтація на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; пошанування національних традицій; пріоритет морально-етичних цінностей; громадянська спрямованість; естетична наснаженість; продуктивна мотивація» [31].

У Концепції вказано, що основними етапами її реалізації має бути експериментальний етап (2010-2013рр.); етап поступового укорінення медіаосвіти та стандартизації вимог (2014- 2016 рр.); етап подальшого розвитку медіаосвіти та завершення її масового впровадження (2017-2020 рр.). Зараз ми знаходимось на завершенні етапу поступового укорінення медіаосвіти та стандартизації вимог і плавно переходимо до етапу подальшого її розвитку.

Основними умовами запровадження медіаосвіти в Україні визначено:

- вдосконалення нормативно-правової бази співпраці мас-медіа та освітніх інституцій;

- готовність педагогічного колективу до розв'язання медіаосвітніх проблем і протиріч, що вимагає перебудові традиційних форм роботи, вдосконалення змісту і форм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації;

- високе методичне та інформаційне забезпечення, особливо створення загальних інформаційних ресурсів та програмного забезпечення роботи;

- активізація міжгалузевої та міжнародної взаємодії, створення колективних наукових проєктів, конференцій та фестивалів з медіаосвіти.

Від 21 лютого 2018 р. кабінет міністрів затвердив новий Державний стандарт початкової школи у якій описувалось що: «здобувач освіти має: сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення власного досвіду» [19]. Тільки медіакомпетентний вчитель може допомогти сформувати медіаграмотність учнів. Тому пріоритетними завданнями сучасного педагога є систематичний саморозвиток та робота над професійною компетентністю. На допомогу йому приходять цифровий контент у якому наявна велика кількість:

- «Медіаграмотність: Соціальні мережі у розвитку і саморозвитку вчителя» Г. Онкович;
- «Основні принципи медіаграмотності - важливої компетентності сучасного вчителя» І. Іванова;
- «Медіаграмотність як необхідність» О. Кваша;
- «Медіаграмотність і креативність: нові навички для модернізації навчання» І. Раага.

Окрім вебінарів є велика кількість онлайн-курсів, в основі яких покладені матеріали багаточисленних лекцій, семінарів, майстер-класів та тренінгів з медіаосвіти:

- «Медіаграмотність для освітян». Автори: С.Горбачов та Л. Найдьонова;
- «Медіаграмотність: практичні навички». Автори: Є. Магда та Л. Найдьонова;
- «Very Verified». Розроблений курс міжнародною організацією IREX спільно з онлайн-платформою EdEra.
- «Фактчек: Довіряй-перевіряй». Проект створений за допомогою організації VoxCheck та онлайн-платформи EdEra.

Звичайно, освіта не є ізольованою підсистемою, замкнутою виключно на своїх внутрішніх компонентах, на нього впливає багато процесів, які вносять зміни в суспільство. Виявлення таких тенденцій, які часто приховані в щоденній інформації, та вирішення того, як вони можуть сприяти розвитку освіти, є пріоритетним завданням для осіб, для яких освіта є інституційною сферою компетентності. Серед тенденцій, що виникли в останні роки, одна є незмінною: вимога того, що освіта повинна по-іншому бачити засоби масової інформації, враховувати в своєму змісті збільшений обсяг повідомлень, які вони передають, і навчитися перетворювати засоби масової інформації на власну користь.

Насамперед, критичне мислення це процес розгляду ідей з багатьох точок зору. Людина яка вміє критично мислити не боїться оцінювати, мислити, порівнювати, нею не можна маніпулювати.

Одним із бар'єрів, який заважав досягти більшого прогресу в освіті з розвитку критичного мислення за останні кілька десятиліть, є сприйняття того, що ми все ще недостатньо розуміємо цю концепцію, щоб визначити, як розвиток навичок критичного

мислення може бути інтегровано в навчальну програму з декількох предметів, які об'єднані навколо однієї теми.

Отже, медіаосвіта цілеспрямована навчати критично осмислювати інформацію; з'ясувати походження джерел медіа інформації; вірогідно інтерпретувати медіаматеріали. Критичне мислення є основним компонентом медіаосвіти, медіаграмотності в цілому, а саме, це розкривається у здатності інтерпретувати, аналізувати та створювати медіа інформацію [31].

1.3 Сучасний стан рівня сформованості критичного мислення суб'єктів освітнього процесу в умовах медіасередовища

Для того, щоб майбутні вчителі мали змогу належним чином підготувати учнів до участі в інформаційному суспільстві, вони повинні бути добре підготовлені до цього, і це залежить від умов, методів та інструментів їх навчання.

Тому медіа та ІТ-компетенції на додаток до інших компетентностей викладачів має бути особливо важливим напрямком їх педагогічної майстерні. Зміна ролі вчителя вимагає від нього бути радником і керівником в лабіринті інформації, яку молоді пропонують ЗМІ та інформативній технології. Тому нами було створено анкету, щоб дослідити стан сформованості медіаграмотності вчителів.

В основу анкетування взято стаж роботи вчителів початкових класів, зокрема: до 3-х років - 5 осіб, від 3 до 10 років - 4 особи, від 10 до 20 років - 4 особи, більше 20 років - 20 осіб.

З метою визначення готовності вчителів до формування критичного мислення ми запропонували їм відповісти на таке запитання: «Назвіть, які риси критичного мислення Ви розвиваєте в своїх учнів і як Ви це робите». Аналіз результатів анкетування

показав, що лише невелика частина вчителів розуміє сутність критичного мислення, пов'язуючи його з розвитком інших властивостей учнів - творчого мислення, логічного і т.п. Для них характерні такі висловлення: «Вчити критично мислити, розвивати мислення школярів - значить розвивати в них і логіко-аналітичне (математичне мислення), і художнє (образне), не допускаючи односторонності, вміло направляти розумовий розвиток кожного учня в русло, що найбільшою мірою на відповідає його природним здібностям» (стаж 25 років); «На мою думку критичне мислення є творче мислення» (стаж 5 років) і т.п. Найбільше вчителі виділили таку ознаку, як критичне ставлення до себе, вміння бачити свої помилки та адекватно ставитися до них (39,4%). Вирізняють такі риси, як висловлення адекватної оцінки своїх знань, якість вирішення навчальних завдань (21,2%); вміння виявити власні помилки у вирішенні завдань, (12,1%); прагнення до знаходження кращих варіантів розв'язання навчальних завдань вміння внести «своє» у розв'язання проблеми (9%), прагнення до самостійного осмислення матеріалу (6 %); прагнення до розуміння причин та аргументоване висловлювання думок (6 %), Не звертається достатня увага на вміння висловлювати свою незгоду з думками інших; наявність сумнівів щодо будь-яких «єдиновірних» рішень, висновків у процесі навчання; прагнення самому розібратися у правильності тверджень, висновків, рішень; 6,3 % опитаних педагогів взагалі не дали відповіді на запитання анкети.

На питання про те, як вчителі розвивають в своїх учнів критичне мислення типовим було прагнення вчителів замість характеристики способів формування критичного мислення наводити окремі приклади. Найчастіше вчителі про роботу з розвитку критичного мислення висловлюються так: «Я це вже роблю» - 9 % ; «Як можна чекати, що я це робитиму, якщо в мене багато учнів в класі і вони

такі різні» - 18,1%; «Чому я повинна змінювати щось в роботі? Мої учні завжди були успішними» - 21,2%; «Нащо мені щось змінювати? Я вже іду на пенсію» - 12,1%; «Ця робота після мене все одно закінчиться» 18,1%. Та найпоширеніша відповідь: «На підготовку до занять треба витратити багато часу. В мене його нема. Адже треба думати як прогодувати сім'ю. От якби платили» - 21,1%.

Отже, на жаль, проблема формування та розвитку критичного мислення в учнів ще не набула для більшості вчителів важливого значення, і тому при опитуванні вони не виявили готовності до розв'язання цього завдання.

А що стосується формування критичного мислення в медіапросторі, як невід'ємної частини медіаграмотності, то ми перейшли до таких наступних питань. І для початку ми прагнули визначити чи вдосконалюють вчителі власні знання з медіаграмотності, і тому ми поставили їм таке питання, як «Чи проходили Ви курси з медіаграмотності?», на що більшість вчителів - 97% відповіли «Так».

Головною метою було виявлення рівня бажання набуття ними знань з медіаграмотності та включення медіаскладової частини в освітній процес, тому ми поставили їм такі питання, як: «Як Ви ставитесь до формування медіаграмотності молодших школярів у початковій школі?» та «Чи маєте Ви досвід проведення занять з медіаграмотності у початковій школі?» (Рисунок 1.2)

Зважаючи на результати анкетування можна стверджувати, що більшість опитуваних, тобто 72,2% позитивно ставляться до формування медіаграмотності в учнів початкових класів. Це можна зрозуміти, адже 82,8% учителів уже зараз у своїй роботі проводять уроки з медіаграмотності. Жоден вчитель не вважає медіаосвіту в освітньому процесі чимось негативним.

2. Як Ви ставитесь до формування медіаграмотності молодших школярів у початковій школі?

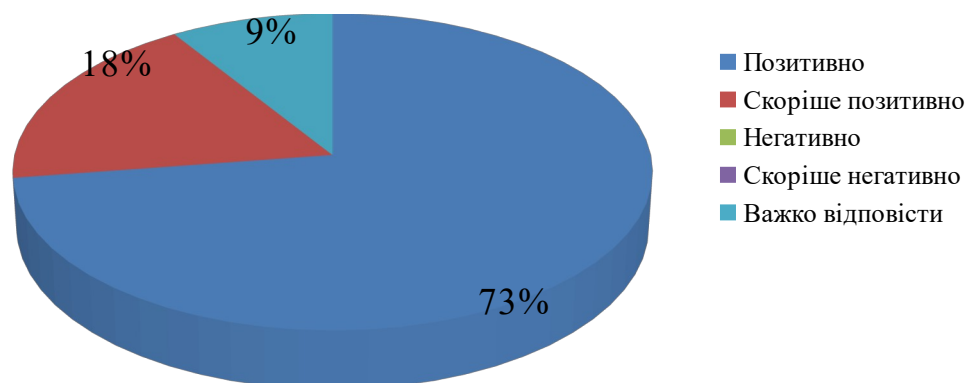

Рис. 1.2 Ставлення вчителів до формування медіаграмотності молодших школярів

Наступним поставленим питанням було «Які є перешкоди, на Вашу думку, у використанні елементів медіаграмотності на уроках в початковій школі?», на основі аналізу можна зробити висновок про розуміння ними необхідності інноваційних змін в освіті і прагнення вчителів долучитися до них. Але можна наголосити на тому, що педагоги не усвідомлюють, що їм не вистачає знань з методики та теорії медіаосвіти, а також не розуміють, що такі уроки займають багато часу на підготовку. Деякі відзначили, що в них немає бажання цим займатись. Один з опитаних вказав що йому: «Не вистачає коштів на повноцінне забезпечення технічними засобами у класах». Дані опитування подали на рисунку 1.3.

Ми запитали респондентів, «Як би Ви оцінили свій рівень компетентності щодо формування навичок критичного мислення та медіаграмотності на уроках?». Більшість педагогів вважають себе компетентними в цих питаннях - 78,5%, але посередній рівень має лише 21,5% опитаних.

Які є перешкоди, на Вашу думку, у використанні елементів медіаграмотності на уроках в початковій школі?

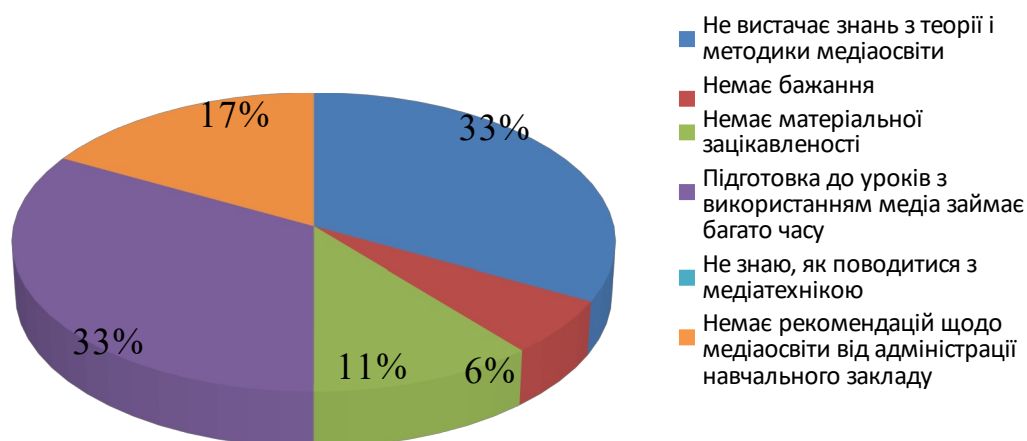

Рис. 1.3 Перешкоди використання елементів медіаграмотності на уроках в початковій школі

У формуванні медіаграмотності важливою складовою частиною виступає матеріали і технічні засоби для уроків. Тому переважна більшість респондентів вказали, що, організовуючи діяльність освітян на уроках застосовують спеціальні методи і прийоми для створення позитивної психологічної атмосфери - 81,8% . Не нехтує психологічною атмосферою в класі жоден із вчителів, вони поєднують виконання програми і відкрите спілкування з учнями.

Вивчення будь-якого матеріалу просувається тільки вперед на основі дискусій та обговорень в колективі і тому опитані вчителі вказали: 54,5% педагогів на кожному уроці організовують дискусії з навчального матеріалу, 18,2% - організовують дискусії лише після

додаткової підготовки учнів. Усі інші 27,3% - вказали що це трата часу і вони їх уникають.

Отже, за даними опитування можна зробити висновок, що більшість педагогів володіють необхідними знаннями для формування навичок критичного мислення у медіапросторі в учнів молодших класів. Нами визначено чинники які заважають оптимально їх використовувати:

- не для всіх учителів критичне мислення набуло важливого значення у навчально-пізнавальній діяльності;
- відсутність технічного оснащення;
- неготовність деяких вчителів до змін та оволодіння ІКТ.

Найбільш сприятливим часом для закладення основ критичного мислення та медіаграмотності є початкова школа. І тому важливо не відкладаючи на старшу школу розвивати в учнів вже зараз вміння аналізувати інформацію, організувати пошукову діяльність в межах теми, ставити запитання та правильно відповідати на них.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ МЕДІАСЕРЕДОВИЩА

2.1 Педагогічні умови розвитку критичного мислення в учнів молодшого шкільного віку в інформаційному середовищі

Проаналізувавши наукову літературу ми визначили такі не менш важливі умови формування критичного мислення в початковій школі такі, як:

1. створення такого освітнього середовища, яке сприяє розвитку незалежності мислення, самостійності думок, прагнення до знань, пошуку кращих варіантів розв'язання завдань у роботі з медіа:

- розвиток свободи мислення та відносна самостійність думок, яка схиляє учнів до формулювання своєї думки, спонукає вироблення критичного ставлення до будь-яких висновків, правил тощо. Уже розпочинаючи з дитячих років дитину слід вчити формулювати власні думки, оціночні судження переконання. Бо, мислення може бути критичним лише тоді, коли має індивідуальний характер. Завдання на розвиток логічного мислення допомагають виробленню досвіду передбачливості можливих наслідків;

- розвиток протистояння сугестії думок, звірця поведінки, вимог інших схиляють школярів до відстоювання власної думки, створюють ситуацію дискусії. Ця ознака містить у собі уміння аргументовано виражати свої думки, уміння поважно ставитися до думки та позиції партнера, взаємодіяти з іншими задля знаходження спільного рішення. У роботі з учнями доцільно після виконання

завдання не тільки вербально оцінити, а й неодмінно обговорити успіхи учнів;

- критичне ставлення до себе, знаходження власних помилок та адекватне ставитись до них спонукають розвитку таких умінь, як: помічати позитивне і негативне у власних діях, вміння зіставляти себе з іншими і знати собі ціну. Розуміння власних дій є необхідним для формування дисциплінованої поведінки. За допомогою правильного, адекватного усвідомлення не лише позитивного, а й негативного в особистій поведінці та діях з'являється критичне ставлення до себе;

- соціалізація навчально-виховної діяльності. Учні у своєму соціальному розвитку знаходяться на початковій ланці формування таких особистих характеристик, які дозволяють їм усвідомити себе в процесі спілкування з іншими: бути самокритичними, ввічливим, вміти сприймати критику, слухати інших, співпрацювати. На жаль те, що молодші школярі є особливо вразливими до думки вчителя і схильні приймати його точку зору як істину, доводить актуальність створення спілкування в класі в лабораторію демократичного діалогу;

2. систематичне впровадження в освітній процес початкової школи інноваційних технологій роботи з інформацією:

- розвиток пізнавального інтересу. Учням особливо притаманна допитливість. Як зазначає Д.Дьюї: «критичне мислення виникає тоді, коли у полі зору учнів з'являється певна проблема, фокусування пізнавального інтересу на якій стимулює природну допитливість і змушує шукати її вирішення» [21];

- систематичне впровадження в освітній процес початкової школи інноваційних технологій роботи з інформацією (марафон «МедіаСВІТ»).

Марафон «МедіаСВІТ» - це пошук нових підходів до підготовки дітей, які б володіли сучасними методами багатоаспектної інформаційної діяльності. Вона включає години спілкування з таких тем, як:

- «Історія створення і розвитку медіа»;
- «Інформація та її першоджерело»;
- «Вплив медіа. Аналіз медіатекстів. Реклама покажись».
- «Інформація - володарка світу. Права дітей в інформаційному просторі»
- «Факти і думки чи судження - що краще?»

Учні XXI століття повинні збагнути, наскільки важливо володіти інформацією, уміти зберегати її, систематизувати і передавати, а найважливіше, критично оцінювати та розпізнавати її від агітації та маніпулятивної омани.

Отже, оскільки інформація вважається сьогодні головним досягненням людства і велика її частина акумулюється в освітній установі, то, однією з головних функцій школи залишається саме формування медіакомпетентності учнів та вміння орієнтуватися в швидкоплинному потоці інформації. Тому медіаграмотність та ІК-компетенції мають бути особливо важливим напрямком їх педагогічної майстерні. Зміна ролі вчителя вимагає від нього бути радником і керівником в лабіринті інформації, яку дітям пропонують медіазасоби. Налагодження роботи вчителя початкової школи у цифровому контенті може здійснюватися і за допомогою сервісів. Така діяльність значно покращує процес взаємодії між учасниками освітнього процесу, урізноманітнює форми співробітництва і комунікації, оптимізує часові ресурси та витратні матеріали.

2.2 Організація та проведення експериментального дослідження

Оскільки інформація вважається сьогодні головним досягненням людства і велика її частина акумулюється в освітній установі, то, відповідно, однією з головних функцій навчального закладу залишається саме формування критичного мислення учнів початкових класів та вміння орієнтуватися в швидкоплинному потоці інформації.

Критичний мислитель - це той, хто постійно прагне жити раціонально, рефлексивно і неупереджено. Критично налаштовані люди чітко усвідомлюють, наскільки недосконалим може бути людське мислення, якщо воно не контролюється. Вони намагаються обмежити силу своїх егоцентричних та соціоцентричних тенденцій. Ці люди використовують інтелектуальні засоби, передбачені теорією критичного мислення, для аналізу, оцінки та вдосконалення мислення. Вони старанно працюють над розвитком таких інтелектуальних чеснот, як послідовність, скромність, доброта, співпереживання, справедливість та впевненість у міркуваннях. Вони усвідомлюють, що як би добре та вміло не могли мислити, вони завжди можуть вдосконалити свої здібності. Вони усвідомлюють, що іноді стають жертвами помилок у мисленні, людської ірраціональності, упереджень, когнітивних упереджень. Вони намагаються будь-якими способами сприяти розвитку більш раціонального та цивілізованого суспільства. Вони намагаються пам'ятати про права та потреби інших людей.

На формування в учнів молодшого шкільного віку аналітичного мислення важливу роль відіграє технологія критичного мислення. Ціль критичного мислення на думку В. Болотова являється те, що «критичні мислителі чітко розуміють мету й питання, що розглядається; ставлять під сумнів інформацію, висновки та погляди;

прагнуть бути ясними, чіткими, точними й актуальними; прагнуть зануритися вглиб проблеми, бути логічними та справедливими; регулярно застосовують інтелектуальні стандарти до елементів міркування з метою розвитку інтелектуальних здібностей» [19,с.2].

Основою нашого дослідження стало вивчення стану рівня розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Здійснювалося це нами шляхом спостереження під час роботи з учнями початкових класів, головне, шляхом проведення тестування.

Оцінка проводилась у відповідності до рівнів розвитку критичного мислення у здобувачів освіти. З метою об'єктивності визначення рівнів розвитку критичного мислення в учнів початкової школи було враховано:

- трактування та характеристики критичного мислення людини;
- вивчення особливостей розвитку учнів початкової школи та деякі висновки учених про можливості розвитку критичного мислення учнів цього віку;
- результати спостережень за працею вчителів початкової школи та узагальнення кінцевих результатів їх інноваційної діяльності;
- окреслення ознак критичного мислення учнів молодшого шкільного віку;
- завдання з цілю прояву стану розвитку тих чи інших ознак даного виду мислення в учнів.

Розділячи думку О. Белкіної-Ковальчук та враховуючи означені позиції, було виділено три рівні формування критичного мислення за вище згаданими ознаками критичного мислення високий (В) у більшості випадків, середній (С) виявляє ознаку залежно від ситуації, низький (Н) пасивність мислення (табл. 2.1) [9].

Таблиця 2.1

Критерії та їх вияви за рівнями формування критичного
мислення

Критері ї	Рівні		
	Високий (В)	Середній (С)	Низький (Н)
1 Самостійні сть, незалежніст ь мислення	Виявляє незалежність мислення.	Прагне самостійно осмислити інформацію; висловити думку, коли відчуває зацікавленість матеріалом.	Повна залежність від думок інших, боязнь висловлення власних.
2 Висловленн я власної думки, відстоюванн я її	Демонструє протистояння до прийняття думок, висновків, вимог інших.	Відстоює думки, якщо відчуває підтримку, здатен помічати помилкові судження інших, в окремих випадках виявляє супротив до чужих думок, але не завжди рішуче.	Сліпе прийняття інформації, висновків, вимог, оцінок інших.
3 Критичне ставлення до себе, власних помилوک	Проявляє критичне ставлення до себе, результатів власної діяльності.	Сприймає зауваження вчителя щодо власних помилوک, але до думки товаришів не завжди прислухається.	Невміння бачити власні помилки і недоліки, невміння оцінити свою діяльність.

Продовження табл. 2.1

4	Показує прагнення до знаходження кращих шляхів вирішення завдань	Якщо вчитель спрямовує пошукову діяльність, то учень бере в ній участь, але власну ініціативу не завжди виявляє.	Пасивність мислення. Учні приймають готові засоби вирішення проблем.
5	В процесі навчання, активно бере участь у діалоговій взаємодії.	Намагається обґрунтувати свої думки, позиції, але не завжди впевнено.	В процесі діалогу, обговорення, бесіди переважно відмовчуються.

З метою вивчення стану розвитку та рівня сформованості критичного мислення в учнів молодшого шкільного віку нами було відвідано близько 80 уроків на базі Херсонської ЗЗСО №37 імені В. Дробота Херсонської міської ради.

Ми спостерігали за кожним уроком: чи виявляються під час висловлювання думок учнів ознаки критичного мислення і як саме, якими методичними підходами користувались учителі для розвитку вищезазначених ознак.

Спостереження за уроками у початкових класах, аналіз методики навчальних та виховних заходів демонструє, що цілеспрямована робота з формування критичного мислення молодших школярів ведеться, але в більшій мірі віддається перевага традиційним методам роботи. Також, що не менш важливо, під час спостережень ми стикались з прикладами ситуативного застосування вчителями методами, прийомами, які сприяли формуванню критичного мислення учнів.

З огляду на те, що робота вчителів відбувається відповідно до шкільних підручників та програм, ми вважали доцільним проаналізувати їх з деяких предметів. Отримані результати свідчать, що програма для 4-го класу найбільше з поміж усіх наповнена ознаками розвитку критичного мислення. Але певної системи у відборі умінь, їх повторюваності немає. Така тенденція є і при аналізі загальнонавчальних знань та умінь учнів молодшого шкільного віку, як необхідна умова для розвитку критичного мислення.

У ході дослідження на основі визначених ознак і рівнів розвитку критичного мислення учнів початкових класів разом із учителями здійснили оцінку розвитку критичного мислення у кожного учня 4-А (30 учнів) та 4-Б (28 учнів) класів за допомогою спеціального тесту (Додаток Б). Результати дослідження ми подали у вигляді таблиці (табл.2.2) та діаграми (Рис.2.1).

Таблиця 2.2

	Кількість учнів	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
ЕК (4-Б)	30	7 (23%)	17 (57%)	6 (20%)
КК (4-А)	28	6 (21%)	16 (58%)	6 (21%)

Аналізуючи відповіді учнів та загальні результати нами було виявлено, що в контрольному класі 6 (21%) учнів мають високий рівень розвитку критичного мислення, 16 (58%) - середній рівень, 6 (21%) - низький рівень. А в експериментальному 7 (23%) учнів мають високий рівень розвитку критичного мислення, 17 (57%) - середній рівень, 6 (20%) - низький рівень.

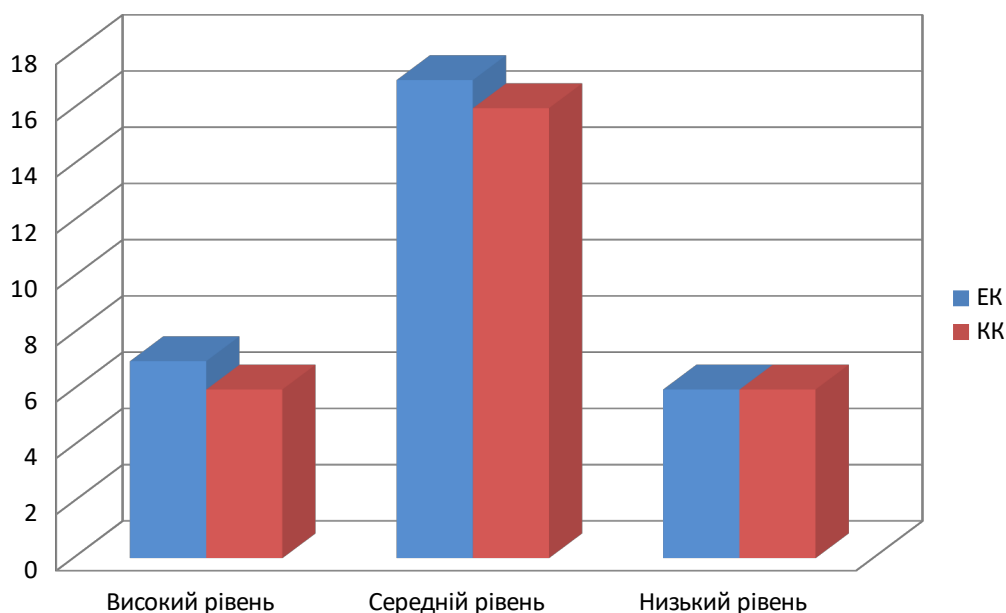

Рис.2.1 Результати констатувального експерименту щодо рівня сформованості критичного мислення в учнів 4-А та 4-Б класі

Отже, можна дійти висновку, що робота котра ведеться в школі з метою розвитку пізнавальної активності учнів, вміння аналізувати і оцінювати інформацію, знаходити істинні і хибні твердження, здатність доводити свою думку є малою. Наші дані свідчать про недостатньо високий розвиток критичного мислення у більшості учнів молодшого шкільного віку, тому й старшокласники, в певній мірі, не здатні проявити критичність мислення у пізнавальній діяльності. Переважає репродуктивний тип мислення, учні початкових класів не можуть відстоювати власну думку та протистояти більшості.

Оскільки діагностика виявила, що критичне мислення в учнів початкових класів на середньому та низькому рівнях розвитку, то щоб його підвищити педагогам слід активно використовувати в своїй роботі різні методи та прийоми спрямовані на розвиток критичного мислення. В результаті проведення експериментального дослідження з проблеми формування критичного мислення та медіакомпетентності молодших школярів нами було розроблений марафон «МедіаСВІТ» (Додаток В).

Марафон «МедіаСВІТ» - це пошук нових підходів до підготовки дітей, які б володіли сучасними методами багатоаспектної інформаційної діяльності. Вона включає години спілкування з таких тем, як:

- «Історія створення і розвитку медіа»;
- «Інформація та її першоджерело»;
- «Вплив медіа. Аналіз медіатекстів. Реклама покажись».
- «Інформація - володарка світу. Права дітей в інформаційному просторі»
- «Факти і думки чи судження - що краще?»

З учнями експериментальних 4-А класів проводилась дослідно-експериментальна робота відповідно розробленої нами експериментальної моделі годин спілкування «МедіаСВІТ» (Додаток В). Навчально-пізнавальна діяльність учнів контрольних класів проходила з використанням традиційних методів, прийомів. Дане дослідження проводилось нами протягом 3 тижнів.

Проблема полягає в тому, що в усьому світі існують безліч джерел інформації та знань для дитини. Існує традиційна школа з окремою навчально-пізнавальною діяльністю, уроками, організованими поетапно від першого класу до другого; перед нею, навколо і всепроникаючою, є «паралельна школа» засобів масової інформації, техніка роботи, способи подання та навіть зміст яка повністю відрізняється від тих, що існують у школі, і які підпорядковують інтелект, емоції та характер до значного впливу, який не завжди відповідає цілям, які переслідує освіта. Але такі обговорення не повинні затьмарювати той факт, що існує загальний консенсус щодо того, які вміння необхідно розвивати щоб розвинути критичне мислення в учнів початкових класів, а також як цим навичкам можна успішно навчати.

Таблиця 2.3

	Кількість учнів	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
ЕК (4-Б)	30	8 (27%)	18 (60%)	4 (13%)
КК (4-А)	28	6 (21%)	16 (58%)	6 (21%)

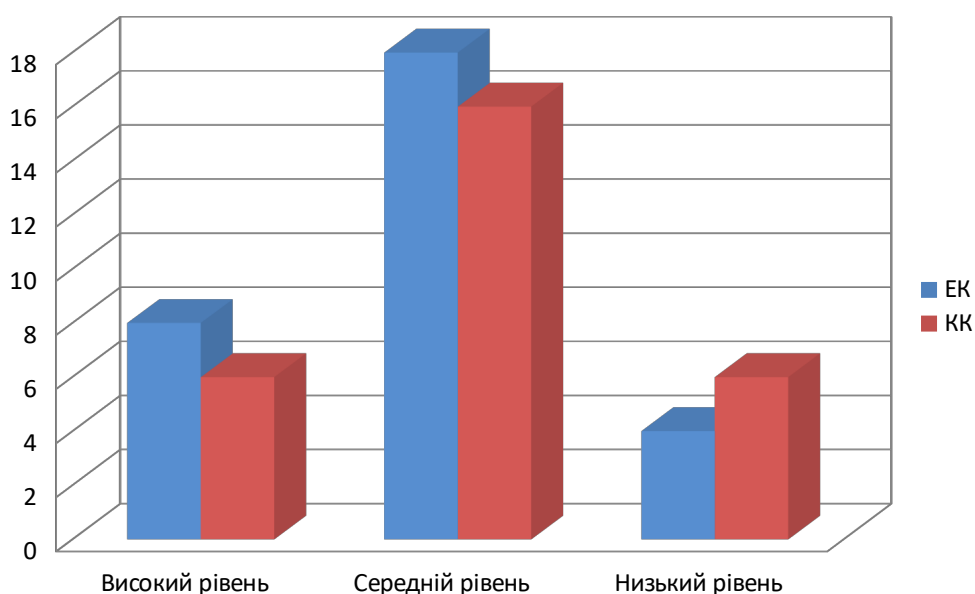

Рис. 2.2 Результати формувального експерименту щодо рівня сформованості критичного мислення в учнів 4-А та 4-Б класі

Аналіз результатів після повторного дослідження дозволяє констатувати, що в експериментальних класах переважна більшість кількості учнів початкових класів із середнім рівнем розвитку критичного мислення, але із високим рівнем розвитку критичного мислення в експериментальній групі більша на 6 % від кількості учнів у контрольній групі, на середньому рівні розвитку - на 2 %, а з низьким - на 8 % менше, аніж у контрольній групі. Результати представлені у таблиці(табл.2.3) та діаграмі (Рис. 2.2).

Отримані результати дозволяють стверджувати, що мета і завдання експерименту втілені, гіпотетичне припущення доведене.

2.3 Аналіз результатів експериментальної роботи

У ході використання засобів дослідження, учні стали по іншому відноситись до інформації, розпочали більше аналізувати і оцінювати інформацію, знаходити істинні і хибні твердження, стали доводити свою думку. Аналізуючи якість данної системи годин спілкування, можна побачити, що:

1. Організація учнів на навчальну діяльність забезпечується дуже добре. Учні зразу ж включаються у корисну навчальну діяльність, не витрачаючи часу на зайві розмови. Завчасно готуються всі матеріали, і вони розміщуються так, щоб не відволікати передчасно увагу дітей.

2. Емоційний фон на уроках забезпечується хороший: колективу класу задається тон роботи, учнів підбадьорюють і заохочують у їхній діяльності, у тому, щоб якомога більше включалися в процес навчання, вільно висловлювали думки та судження.

3. Реалізується така структура що, відповідає типу уроку формування критичного мислення в умовах медіасередовища. Навчальні заняття з формування медіаграмотності якраз і вимагають розв'язання різних завдань на різних етапах уроку. Компоненти взаємопов'язані між собою логічною послідовністю і дидактичною цілісністю уроку.

4. На данних заняттях дотримано принципу науковості: навчальний матеріал, що вивчався, відповідає всім вимогам. Принципи систематичності й послідовності реалізуються так, як вони й закладені в програмі. Принцип доступності також знаходить своє відображення в змісті занять. Дидактичний матеріал сприяє

активізації мислення та навчальної діяльності учнів. Значна увага приділяється реалізації вимог принципу свідомості, самостійності та активності у навчанні. Вимоги принципу міцності знань, умінь і навичок учнів на різних етапах уроку реалізуються досить вдало.

5. Цілеспрямована робота відбувалась і над формуванням в здобувачів освіти чітких і усвідомлених мотивів навчання, особливо пізнавальних.

6. Використовуються різноманітні методи навчання: словесні, наочні і практичні методи, вони відповідають меті уроків та віковим особливостям учнів.

7. На уроках створюються умови для розвитку творчих здібностей учнів, формування критичного мислення в умовах медіасередовища. Використовується такий спектр завдань, які сприяють включенню всіх учнів в роботу, спонукають осмислювати вивчений матеріал, аналізувати його, знаходити спільне та відмінне, формулювати самостійні твердження, вміння доводити свої думки за допомогою переконливих аргументів, здатність порівнювати різні судження і визначати альтернативи, переглядати власні погляди.

Отже, формування критичного мислення в учнів важливий компонент діяльності педагога, який допомагає сформувати особистість здатну до аналізу та осмислення інформації, процесів і явищ з різних сторін, готову прикладати зусилля для вирішення проблеми, здатну висловлювати власні судження і аргументувати їх, переосмислювати свої думки та приймати правильні рішення. Також можна додати, що цикл уроків для молодших школярів «МедіаСВІТ» є ефективною, завдяки застосуванню різноманітних форм і прийомів роботи та сприяє формуванню в молодших школярів медіакультури, готує особистість до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане

спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

ВИСНОВКИ

В ході виконання нашого дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу ми визначили особливості формування критичного мислення школяра. Аналізуючи поняття «критичне мислення», визначили, що це самостійне, наукове мислення, котре дозволяє людині формулювати надійні, вірогідні судження, приймати ретельно обмірковані та незалежні рішення. А що стосується особливостей формування критичного мислення то ми виділяємо такі, як:

- включення завдань, рішення яких вимагає мислення високого рівня;
- освітній процес організований як вивчення певної теми з різних сторін;
- результат навчання характеризується не як засвоєння фактів або думок інших людей, а вироблення власних поглядів;
- критичне мислення зобов'язує від учнів достатніх навичок оперування фактами та формування суджень й умовиводів.

Обґрунтували необхідність медіаосвіти як необхідного компонента нової школи. Інформаційна революція зробила наше сприйняття оточуючого середовища залежним від того, як його подає медіа. Критичне мислення є шляхом озброєння людини можливістю самозахисту від недоброякісної медіапрокції і тому впровадження медіаосвіти є цінним компонентом нової школи. Для безпечної та результативної взаємодії вчителя й школярів з новітньою системою медіа в нашій країні склалися усі умови. Саме цьому сприяє можливість утворення цілісної системи медіаосвіти, яка, насамперед, забезпечує всебічний розвиток молодшого школяра,

формує у нього критичне мислення й медіаграмотність відповідним чином до вікових та індивідуальних особливостей.

2. Завданням нашого дослідження було дослідити сучасний стан рівня сформованості критичного мислення вчителів в інформаційному суспільстві. За даними опитування можна зробити висновок, що більшість педагогів володіють необхідними знаннями для формування навичок критичного мислення у медіапросторі в учнів молодших класів. Нами визначено чинники які заважають оптимально їх використовувати:

- не для всіх учителів критичне мислення набуло важливого значення у навчально-пізнавальній діяльності;
- відсутність технічного оснащення;
- неготовність деяких вчителів до змін та оволодіння ІКТ.

Найбільш сприятливим часом для закладення основ критичного мислення та медіаграмотності є початкова школа. І тому важливо не відкладаючи на старшу школу розвивати в учнів вже зараз вміння аналізувати інформацію, організовувати пошукову діяльність в межах теми, ставити запитання та правильно відповідати на них.

Визначили сучасний стан рівня сформованості критичного мислення початкової школи за такими критеріями: незалежність мислення, паротистояння навіюванню думок, критичне ставлення до себе, пошукова спрямованість мислення, вміння брати участь у діалоговій взаємодії. З'ясовано, що в основі критичного мислення лежить аналіз та оцінка дійсності з метою виведення власного висновку. Була проведена діагностика рівня розвитку критичного мислення учнів 4-А (28 учнів, контрольний) і 4-Б (30 учнів, експериментальний) класів Херсонської ЗЗСО №37 імені В. Дробота Херсонської міської ради. Результати діагностичної роботи показали, що в експериментальному класі високий рівень критичного мислення мають 7 (23 %) учнів, у контрольному класі - 6 (21 %); середній

рівень - 17 (57 %) учнів експериментального класу і 16 (58 %) учнів контрольного класу; низький рівень - 6 (20 %) учнів експериментального класу і 6 (21 %) учнів контрольного класу.

Оскільки наші дослідження показали, що критичне мислення в учнів на середньому рівні розвитку, з метою його підвищення педагогам слід активно використовувати в своїй роботі різні методи і прийоми спрямовані на формування критичного мислення.

3. Нами визначено та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови використання технології формування критичного мислення молодших школярів в медіасередовищі:

1) створення такого освітнього середовища, яке сприяє розвитку незалежності мислення, самостійності думок, прагнення до знань, пошуку кращих варіантів розв'язання завдань у роботі з медіа;

2) систематичне впровадження в освітній процес початкової школи інноваційних технологій роботи з інформацією (марафон «МедіаСВІТ»).

Упродовж контрольного зрізу нами була проведена повторна діагностика розвитку критичного мислення четвертокласників в експериментальному та контрольному класах, яка виявила, що після проведення формувального експерименту спостерігається позитивна динаміка розвитку критичного мислення в учнів експериментального класу. Також можна додати, що марафон для молодших школярів «МедіаСВІТ» є ефективною, завдяки застосуванню різноманітних форм і прийомів роботи та сприяє формуванню в молодших школярів критичного мислення, готує особистість до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і

новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. Вікова психологія: підручник для студентів ВУЗів. М. Академічний Проект, 2011. 144 с.
2. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. А Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник. Ніжин. Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с.
3. Баженова Л. М. Медиаобразование для школьника (1-4 классы) : пособие для учителя. М. Изд-во Российской академии образования, 2004. 55 с.
4. Байрамов, А.С. Динамика развития самостоятельности и критичности мышления у детей младшего школьного возраста: дис. ... докт.пед.наук. Баку. 1968. 560 с.
5. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М. Педагогика, 1989. 192 с.
6. Бенедек В. Свобода вираження поглядів та Інтернет. URL:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168059936a>.
7. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. М. Педагогика, 1989. 192 с.
8. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. К.: Академвидав, 2012. 12 с.
9. Белкіна-Ковальчук О.В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.09. Луцьк, 2006. 21 с.
10. Богуш А.М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. Наук. вісник Півд. укр. пед. і-ту. 2015. № 4-5. С. 35-40.

11. Болотов В., Спіро Д. Критичне мислення - ключ до пребудови школи. Директор школи. 2005. № 1. С. 67-73.
12. Вільга І. Врахування сталих індивідуальних рис особистості як аспект гуманізації навчання і виховання. Педагогіка і психологія, 2014. №2. С. 61- 63.
13. Вовк Л.П., Падалка О.С., Панченко Г.Д Виховання у цілісному педагогічному процесі: [навч.- метод. комплекс] К.: МП Леся, 2013. 376 с.
14. Волков И.П. Руководителю о человеческом факторе: социально-психологический практикум. Л. : Лениздат, 1989. 222 с.
15. Вукіна Н. В. Дементієвська Н. П., Сущенко І. М. Критичне мислення: як цьому навчати: [науковометодичний посібник] Харків : Книгоспілка, 2017. 190 с.
16. Громико Ю. Проблеми та перспективи розвитку системи В.Ельконіна, Д.Давидова. Питання психології. 2015. № 1. С. 141-147.
17. Грюнвальдская декларация ЮНЕСКО по медиаобразованию URL: www.mediagram.ru/netcat_files/106/104/h_7e597ba3d380d614d1b0bca777c6f5e.
18. Гуріненко І. Ю. Медіаосвіта як засіб професійної підготовки фахівця цивільного захисту. Інформаційні та телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць. ч.1. Львів : ЛДУ БЖД, 2009. С. 181-184
19. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87) URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennyaderzhavnogo-standartu-rochatkovoyi-osviti>
20. Дубровина И.В., Данилова О.Е., Прихожин А.М..Психология, М.: Академия, 2013. 464 с.

21. Дьюї Д. Психологія і педагогіка мислення. Вінниця: Лабіринт, 2016. 192 с.
22. Жилавская И.В. Медиаобразование молодежной аудитории. Томск: ТИИТ. 2009. 322 с
23. Задорожна І. Т. Кузнецова Т. В. Медіаосвіта .Енциклопедія освіти . гол. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 523 с.
24. Іщенко А. Сучасна медіа-освіта: впровадження в Україні та міжнародний досвід . Стратегічні пріоритети. 2013. № 4 (29). С. 84- 89.
25. Києнко-Романюк Л.В. Розвиток критичного мислення в учнів: теорія і практика .Рідна школа. 2016. №7. С. 13-15.
26. Киричук О. В. Формування інтересу до навчання у молодших школярів. М.:ВЛАДОС, 2014. 428 с.
27. Клустер Д. Що таке критичне мислення. Педагогічний вісник. 2015. № 2. С. 3-5.
28. Ковтун Г.М. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів .Тема. 2014. № 3/4. С. 22-23.
29. Козира В.М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль: ТОКШПО, 2017. 60с.
30. Колодій Т. Впровадження технології критичного мислення на уроках в початковій школі. К.: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
31. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні. Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України URL: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm
32. Коржув А. Рефлексія та критичне мислення в контексті задач вищої освіти . Педагогіка. 2002. № 1. С. 18-22.

33. Кроуфорд А., Саул В. Технології розвитку критичного мислення. К.: Плеяди, 2016. 220 с.
34. Ланда Л. Вміння думати. Як цьому навчити? Х.: Книгоспілка, 2015. 64 с.
35. Лернер П. Проектування як основний вид пізнавальної діяльності школярів (на прикладі освоєння ПГ «Технологія»). Завуч. 2013. №7. с. 6-10.
36. Липман М. Рефлексивная модель практики образования. Кембридж, 2001. С. 7-25.
37. Макаренко В.М., Туманцова О.О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Х.: Вид. група «Основа», 2014. 96 с.
38. Мастерман, Л. А. Обучение языку средств массовой информации. Специалист. 1993 (а).№ 4. С. 22-23.
39. Миллер С. Психология развития: методы исследования. СПб.: Питер, 2002. 464 с.
40. Надлер Дж., Хибино Ш. Мышление прорыва: Пер. с англ. Ананин С.И. Минск: Попури, 2000. 496 с.
41. Найдьнова Л. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу. Підручник для слухачів системи післядипломної освіти. Кіровоград, 2013. 243 с.
42. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Просвіта», 2000. 368 с.
43. Парижская программа или 12 рекомендаций по медиаобразованию (Париж, ЮНЕСКО, 21-22 июня 2007 г.) URL: <http://edu.of.ru/attach/17/19295.pdf>.
44. Пензин С.Н. Кино и эстетическое воспитание: методологические проблемы. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1987. 176 с

45. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. Освітні технології: навч. - метод. посібн.; за ред. О.М. Пехоти . К.: А.С.К., 2001. 256 с.
46. Підласий І. Як підготувати ефективний урок. К.: Освіта, 2013. 257 с.
47. Подмазін С. І. Психологія особистісно-орієнтованого навчання. К.: Ред. загальнопед. газ., 2014. 50 с.
48. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. М.: Academia, 2000. 271 с.
49. Пометун О. І., Сущенко І.М. Основи критичного мислення: [метод. посіб. для вчителів]. Дніпро: ЛІРА, 2016. 156 с.
50. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Кабінет Міністрів України 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogostandartu-pochatkovoyi-osviti>.
51. Рекомендації, адресовані Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти та культури ЮНЕСКО URL: <http://edu.of.ru/medialibrary/>
52. Савченко О. Вправи для розумової гімнастики. Початкова школа. 2013. №3. С. 16.
53. Сагайдак Г. Медіаосвіта у навчально-виховному процесі початкової школи URL: iprobuk.cv.ua/images/saгайдак_стаття.doc.
54. Стіл Д., Мередіт К, Темпл Ч. Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів. К.: Інтеллект, 2015. 76 с.
55. Тамберг Ю. Як навчити дитину думати. К.: Знання, 2014. 320 с.
56. Терно С.О. Розвиток критичного мислення. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. 2017. №4. С. 5-13.

57. Тихомиров О. Психологія мислення. К.: Наука, 2014. 280 с.
58. Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ, 2017. 548 с.
59. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. Посібник. К.: Кондор, 2011. 628 с.
60. Тягло А. В Критичне мислення на основі логіки. Харків: АССА, 2016. 210 с.
61. Усов Ю.Н. Медиаобразование в России (на материале экранных искусств). Доклад на российско-британском семинаре по медиаобразованию. М., 1995. 18 с
62. Федоров А.В., Новикова А.А. Основные теоретические концепции медиа образования. Вестник Российского государственного гуманитарного фонда. 2002. № 1. С. 149-158
63. Філь В. Особливості критичного мислення молодших школярів. К.: Основа, 2014. 407 с.
64. Халперн Д. Психология критического мышления. СПб.: Питер, 2016. 512 с.
65. Хаскінс Г.Р., Практичний посібник з критичного мислення. URL: <http://www.fkm.utm.my/~kasim/mech/smj3513/criticalthinking2.pdf>
66. Чайка В.М. Основи дидактики: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. 238 с.
67. Шариков А.В. Медиаобразование: мировой и отечественный опыт. М.: Изд-во Академии педагогических наук, 1990. 66 с
68. Ярош Г.О. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку критичного мислення. Х.: Основа, 2015. 240 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для вчителів

Прочитайте питання, підкресліть необхідну відповідь

1. Назвіть, які риси критичного мислення Ви розвиваєте в своїх учнів і як Ви це робите:

---

2. Чи проходили Ви курси з медіаграмотності?

- Так,

- Ні

3. Як Ви ставитесь до формування медіаграмотності молодших школярів у початковій школі?

- Позитивно

- Скоріше позитивно

- Негативно

- Скоріше негативно

- Важко віповісти

3. Чи маєте Ви досвід проведення занять з медіаграмотності у початковій школі?

- так

- ні

4. Які є перешкоди, на Вашу думку, у використанні елементів медіаграмотності на уроках в початковій школі?

- Не вистачає знань з теорії і методики медіаосвіти

- Немає бажання

- Немає матеріальної зацікавленості
- Підготовка до уроків з використанням медіа займає багато часу
- Не знаю, як поводитися з медіатехнікою
- Немає рекомендацій щодо медіаосвіти від адміністрації навчального закладу

5. Як би Ви оцінили свій рівень компетентності щодо формування навичок критичного мислення та медіаграмотності на уроках?

- Високий
- Достатній
- Посередній
- Низький

6. Організовуючи діяльність учнів на уроках, Ви:

- Застосовуєте спеціальні методики і прийоми для створення позитивної психологічної атмосфери й відкритого спілкування учнів між собою

- Вважаєте, що дисципліна дуже важлива для успішного навчання і впроваджуєте її шляхом зауважень

- Вважаєте, що головне для вчителя виконання програми, а не психологічна атмосфера в класі

7. На уроках Ви вважаєте за доцільне:

- Уникати дискусій, адже це витрати часу, необґрунтовані з погляду навчальних результатів

- На кожному уроці організовувати обговорення учнями дискусійних питань змісту матеріалу, який вивчає

- Організовувати дискусію на уроках після додаткової підготовки учнів

ДОДАТОК Б

Тест оцінки критичного мислення (КМ) для 4-класників

Тест-опитувальник критичного мислення (КМ)

(Гущин Ю.Ф., Ільясов І.І.)

Обробка і інтерпретація

Іструкція: Знайди правильну відповідь на поставлене в завданні питання і доведи свою відповідь, тобто коротко поясни, чому її ти вважаєш правильним. Обґрунтування відповіді є обов'язковим. Виконуючи завдання, спочатку уважно прочитай задачу. Подумай, чи зрозуміла вона тобі і чи все в ній є для вирішення. Відповідь обведи кружечком (там, де є варіанти відповідей) або впиши в рядок поруч з питанням. Нижче коротко поясни, чому ти вважаєш свою відповідь правильним. Якщо ти утрудняєшся з відповіддю в якомусь із завдань, то довго не затримуйся на ньому, переходь до іншого.

Задання 1. Денис купив три коробки олівців. Що ще потрібно знати, щоб визначити, скільки він купив олівців?

Відповідь

Завдання 2. Дано два твердження: 1. Усі перекладачі відмінно володіють іноземною мовою. 2. Деякі письменники - перекладачі. Який висновок правильний?

а) Деякі письменники відмінно володіють іноземною мовою. Так   Ні

б) Всі письменники відмінно володіють іноземною мовою Так   Ні

Обґрунтування відповіді

Завдання 3. Дано два твердження і висновок. 1. Деякі садові рослини мають гарні квіти. 2. Деякі дерева - садові рослини.

Значить (висновок): деякі дерева мають гарні квіти.

Чи правильно зроблений цей висновок?

Так Ні

Обґрунтування відповіді

Завдання 4. Розглянемо два твердження і висновок:

«Деякі звірі - зайці. Деякі мешканці лісу - звірі».

Висновок: Деякі мешканці лісу - зайці.

Скажи, це єдино можливий висновок?

Так Ні

Обґрунтування відповіді

Завдання 5. Дано два судження і висновок.

1. Брудну воду не можна пити. 2. Цю рідину можна пити.

Значить (висновок): Ця рідина - брудна вода.

Так Ні

Чи є цей висновок єдино можливим?

Обґрунтування відповіді

Завдання 6. Дайте відповідь на питання в задачі.

«Поїзд складався з цистерн, вагонів і платформ. Цистерн на 4 менше, ніж платформ, і на 8 менше, ніж вагонів».

Що ще потрібно знати, для того, щоб визначити, скільки в поїзді цистерн, вагонів і платформ?

Відповідь

Завдання 7. Виріши задачу. «Три дівчинки Аня, Катя, Світлана намалювали два будинки і одну квітку».

Що намалювала кожна дівчинка, якщо Катя і Світлана, Аня і Катя намалювали різні об'єкти?

Відповідь

Обґрунтування відповіді

Завдання 8. Завдання «Гніздечко»

«Дідусь і внук йшли по лісі. Дув тихий вітерець. Раптом з куца випурхнула пташка і закружляла над їх

головами. Вони обережно розсунули гілки і траву. В гніздечку лежали чотири яйця ».

Знайди речення, яке не відноситься до основної теми цього тексту.

Відповідь

Обґрунтування відповіді

Завдання 9. Завдання «Білий ведмідь»

Прочитай текст і визнач, чи є в ньому речення, не пов'язане з основною темою, яке не відноситься до неї. Обґрунтуйте свою відповідь.

«Виє хуртовина. Холодно. Лід. В льоду вимоїна. У вимоїні риба плаває. Забрався ведмедик в ополонку, шумить, лапищами воду товче. Це він так рибу ловить. Оглушить ведмідь рибину, зачепить її кігтями і відправить в рот. Смачно ».

Відповідь

Обґрунтування відповіді

Завдання 10. Завдання «Пелікани».

«Пелікана впізнаєш відразу по великому мішку під дзьобом. Під час ловлі риби птах набиває нею мішок повністю, а потім на березі спокійно з'їдає здобич. Чайки теж з'їдають рибу на березі. Пелікани не можуть пірнати.

Рибу вони ловлять тільки на мілких місцях ».

Прочитай текст і знайди речення, яке не відповідає його основної темі.

Відповідь

Обґрунтування відповіді

Завдання 11. Завдання «Дятел»

Дятел сів на дерево. Він діловито пересувається вгору по стовбуру. Ось він відкидає назад голову і швидко починає бити дзьобом по дереву. А кругом панує тиша.

Подумай, чи немає в цьому тексті речення, протилежного за значенням іншим реченням і, якщо є, то яким?

Відповідь

Обґрунтування відповіді

Задание 12. Завдання про водія автобуса і пасажирів

Припустимо, ти є водієм автобуса. На першій зупинці до вас в автобус увійшли 6 чоловіків і 2 жінки. На другій зупинці 2 чоловіків вийшли з автобуса і 1 жінка увійшла. На третій зупинці вийшов 1 чоловік, а увійшли 2 жінки. На четвертій - увійшли 3 чоловіків, а 3 жінки вийшли з автобуса. На п'ятій зупинці 2 чоловіків вийшли, 3 чоловіків увійшли, 1 жінка вийшла і 2 жінки увійшли.

Як звуть водія автобуса?

Ключ (рішення і обґрунтування) для оцінки завдан

Таблиця А.1.1

№ Завдання	Відповіді і обґрунтування	Результат в балах
1)	<u>Правильна відповідь: потрібно знати, скільки олівців було в кожній коробці.</u>	1 бал
2)	<u>Правильна відповідь: а) Так.</u> <u>Обґрунтування: Тому що не всі письменники перекладачі, є і не перекладачі і не володіють іноземною мовою.</u>	1 бал 2 бала
3)	<u>Правильна відповідь: Ні.</u> <u>Обґрунтування: В даному прикладі деякі дерева можуть мати, а можуть не мати гарні квіти, тому що дерева можуть бути і не садові.</u>	1 бал 2 бала
4)	<u>Правильна відповідь: ні.</u> <u>Обґрунтування: В обох твердженнях йдеться про деякі об'єкти, значить, висновок невизначений. Зайці можуть бути в лісі, а можуть і не бути.</u>	1 бал 2 бала
5)	<u>Правильна відповідь: ні.</u> <u>Обґрунтування: В даному прикладі рідина може бути брудною водою, а може бути і іншою рідиною, яку не можна пити.</u>	1 бал 2 бала
6)	<u>Правильна відповідь: Потрібно знати загальне число цистерн, вагонів і платформ.</u>	2 бала
7)	<u>Правильна відповідь: Світлана і Аня</u>	1 бал

	<p>намалювали будинки, Катя - квітку.</p> <p><u>Обґрунтування: За умовою два однакових об'єкти - це будинки. Якщо Катя намалювала об'єкт не такий, який намалювала Світлана, і не такий, який намалювала Аня, значить Світлана і Аня намалювали однакові об'єкти.</u></p>	2 бала
8)	<p><u>Правильна відповідь: «Дув тихий вітерець».</u></p> <p><u>Обґрунтування: Ця пропозиція про вітерець, а назва тексту «гніздечко». Це основна тема. У реченні нічого не говориться про гніздечку.</u></p>	1 бал 2 бала
9)	<p><u>Правильна відповідь: «Виє хуртовина» (Холодно).</u></p> <p><u>Обґрунтування: У тексті йдеться про те, як білий ведмідь ловить рибу в вимоїні. А те, що при цьому виє хуртовина не відноситься до основної теми.</u></p>	1 бал 2 бала
10)	<p><u>Правильна відповідь: речення не по основній темі тексту: «Чайки теж з'їдають рибу на березі».</u></p> <p><u>Обґрунтування відповіді: Основна тема тексту «Пелікани». Про них говориться у всіх реченнях тексту, крім речення про чайку.</u></p>	1 бал 2 бала
11)	<p><u>Правильна відповідь: Є. Останнє речення має значення, протилежне значенню передостаннього речення.</u></p> <p><u>Обґрунтування відповіді. У передостанньому реченні йдеться, що дятел вдаряє дзьобом по дереву і це справляє гучний стукіт, а в останньому реченні йдеться, що кругом стоїть тиша.</u></p>	1 бал 2 бала

12)	Водія, зрозуміло, звать так само, як і тебе, оскільки завдання починалася зі слів: «Припустимо, ти є водієм автобуса». Вся інша інформація про переміщення пасажирів була нерелевантною (неважливою для вирішення завдання).	2 бала
Максимально можлива сума набраних балів по тест		32 бала

Обробка і інтерпретація:

- За кожну правильну відповідь в завданні пропонується нараховувати 1 бал.
- За правильне обґрунтування - 2 бали.
- Отже: за всі 12 відповідей з обґрунтуванням можна в принципі отримати max = 32 бали.

Перевіряються категорії умінь КМ.

Категорія 1: завдання 1 і 6 - вміння знаходити інформацію, якої бракує.

Категорія 2: завдання 2-5 - вміння робити і оцінювати логічні умовиводи.

Категорія 3: завдання № 7 - вміння оцінювати послідовності умовиводів;

Категорія 4: завдання 8-11 - вміння рефлексивно оцінювати зміст тексту;

Категорія 5: завдання 12 - іння знаходити головну інформацію на тлі надлишкової.

Ці категорії умінь КМ оцінюються як сформовані, частково сформовані і не сформовані. Сформованими вважаються: вміння, якщо в завданнях, що відносяться до відповідної категорії умінь, учень дає правильну відповідь і правильне (що збігається до ключем)

обґрунтування. До не сформованих відносяться вміння, якщо в завданні (або групі завдань, пов'язаних з даною категорією умінь) немає ні правильної відповіді, ні правильного обґрунтування (або обґрунтування відсутнє). Всі інші варіанти розглядаються як частково сформовані. в тому числі ті, коли з якоюсь категорією умінь пов'язані кілька завдань, і правильне обґрунтування і відповідь дано учням не для всіх завдань, що відносяться до цієї групи (категорії). При оцінці сформованості окремих категорій умінь потрібно враховувати, що завдання в тесті представлені нерівномірно, тобто окремі категорії умінь представлені одним завданням, тоді як інші - двома, трьома або чотирма завданнями. Тому ці результати потрібно певним чином зрівняти, інакше їх не можна буде порівнювати. Для цього суму отриманих балів, де на одну категорію припадає кілька завдань, потрібно поділити на число завдань. Отриманий результат буде відповідати середнім показником (числу балів), для даної категорії умінь. Ці усереднені (і не усереднені) результати потім можуть порівнюватися, по-перше, з максимально можливим числом балів для кожної категорії умінь, а також з середньо статистичною величиною для класу і всієї вибірки.

Результати стосуються окремих категорій умінь бажано представити графічно, наприклад, у вигляді гістограми або ще якимось наочним чином. Іншим результатом по даному тесту є показник рівня сформованості умінь КМ.

Максимальне число балів, отриманих за 12 завдань = 32 бали. Виходячи з цієї суми, можна розрахувати показник рівня сформованості умінь наступним чином:

- Високий рівень: якщо учень набирає 25,6 бала по тесту (80% правильних відповідей).
- Середній рівень: якщо учень набирає від 12 до 25,6 балів; $\min = 12$ балів.

- Низький рівень: якщо учень набирає менше 12 балів [5].

ДОДАТОК В

Марафон «МедіаСВІТ»

Даний марафон застосовувався на годинах спілкування в 4- А та 4-Б класі. Подані години спілкування можна також використовувати на виховних годинах у початкових класах. Насамперед, заняття вчать дітей аналізувати факти, перевіряти інформацію, визначати маніпуляції в мас-медіа, робити висновки, розширювати світогляд, знати де і як шукати потрібну інформацію та багато іншого.

Для розробки системи занять були використовані дані посібник: «Збірник інноваційно-методичних робіт з медіаграмотності» О. Самойленко, «Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя» О. Волошенюк, «Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя» Т. Бакка.

Заняття №1

Тема: «Історія створення і розвитку медіа»

Мета:

- засвоїти поняття медіа;
- ознайомити з історією створення і розвитку засобів медіа;
- вчити аналізувати факти, робити висновки;
- розширювати світогляд учнів;
- виховувати інтерес до творчої роботи.

Обладнання: на дошці намальовано сходинки, до яких прикріплено малюнки: малюнкове письмо, перші книги, перша бібліотека, перша газета, перша фотографія, перше радіо, перший телевізор і перший комп'ютер. Відповідно до кожного малюнка написано назву.

Плакати «Виникнення писемності», «Як з'явилася книжка», фотографії винахідників, картки.

Хід заняття

I. Організація класу.

II. Підготовка до сприйняття навчального матеріалу.

Вступне слово вчителя.

- Із давніх-давен люди намагалися передати свої знання, досвід різними засобами. Так уперше виникла інформація. Як її повідомляли на різних історичних етапах розвитку нашої цивілізації, ми з'ясуємо на уроці.

III. Оголошення теми та завдань уроку.

Мотивація навчальної діяльності.

- Діти, пропоную вам вирушити в уявну мандрівку по історичних сходинках виникнення і розвитку медіа. (На дошці намальовано сходинки, до яких прикріплено малюнки: малюнкове

письмо, перші книги, перша бібліотека, перша газета, перша фотографія, перше радіо, перший телевізор і перший комп'ютер).

- А хто знає, що означає слово «медіа»? (Відповіді учнів)

Учитель відкриває запис на дошці: «Медіа (з грецької - посередник) - це засоби, через які опосередковано відбувається спілкування між людьми».

- Наша уявна мандрівка відбудеться історичними сходинками розвитку медіа. І з кожною сходинкою ми будемо підніматися «вище» в своїй обізнаності, знаннях.

IV. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

1. Гра «Передай повідомлення».

- Будь-яка інформація передається за допомогою повідомлення.

Пропоную вам гру «Передай повідомлення».

Три учня з класу виходять за двері і чекають, поки їх не покличуть. А ті учні, які залишилися в класі, повинні уважно слухати і спостерігати. Учитель робить повідомлення для класу, а учні уважно слухають: «У Сашка в четвер день народження. Йому виповнюється 10 років. Софійка хоче його привітати. Вона вирішує придбати у книжковому магазині для нього цікаву енциклопедію про динозаврів. Але у неї розболілося горло. Дівчинка просить свою подругу Галинку сходити і купити енциклопедію. Галинка погоджується, бо книжковий магазин поруч із продуктовим, у якому їй потрібно купити молока, хліба та гречаної крупи. Тим паче, їй це буде зручно зробити по дорозі додому, коли вона повертатиметься з гуртка «Флористика та дизайн», який відвідує вже третій рік поспіль». Далі запрошується перший учасник, що був за дверима. Один з учнів, що був у класі, передає йому все, що запам'ятав. Потім перший учасник передає інформацію, яку запам'ятав, другому, а другий - третьому. Третій учасник все, що почув і запам'ятав, розказує класу.

- Порівняйте інформацію, яку я вам повідомила і яку ви почули від учня.

Що відбулося?

- Чому частина інформації втратилась, доповнилась новою?

- Чи повинні ми перевіряти інформацію, яку отримуємо в сьогоденні?

- Чи можемо ми довіряти тільки одному носієві інформації?

Висновок: будь-яку інформацію необхідно перевіряти.

- При усному способі передачі інформації - вона спотворюється, є багато неточностей, втрачаються деякі факти, бо не все запам'ятовується. Тому люди винайшли свій спосіб збереження інформації. Це писемність.

- Цей матеріал деякі учні класу опрацьовували самостійно. Вони повідомлять нам про виникнення писемності, книги та створення перших бібліотек. Так ми з вами пройдемо перші три сходинки.

2. Сходинки: писемність, книга, бібліотека.

Учень 1. Перша спроба передачі інформації відбулася за допомогою предметів. Люди передавали та показували один одному предмети, які мали певний зміст. Розумів їх той, хто знав, який зміст вкладено у предмет. Так на зміну предметному письму прийшло малюнкове. Інакше його ще називають піктографією (піктограма - складний малюнок чи серія малюнків). З часом люди замінили складні малюнки знаками. Такі письмена виникли в Єгипті, називалися вони ієрогліфами. Фінікійці винайшли алфавітне письмо. Справу фінікійців підхопили греки: їх алфавіт став дуже популярним. На основі грецького алфавіту великі просвітителі Кирило та Мефодій створили нову абетку - кирилицю. Сучасний алфавіт - це видозмінена кирилиця. (На дошці вивішується плакат «Виникнення писемності» з ілюстраціями і написами: предметне письмо → малюнкове (піктографія) → ієрогліфи Єгипту → алфавітне

(фінікійців та греків) → кирилиця (Кирила та Мефодія) → сучасний алфавіт. Ілюстрація із зображенням Кирила та Мефодія).

Учень 2. Спочатку люди писали на глиняних плитках. У деяких країнах зберігаються вцілілі «глиняні» бібліотеки. Але глиняні таблички були важкі і часто розбивалися.

Потім почали використовувати папірус. Папірус - це рослина, що росте на берегах Нілу. Писати на папірусних сувоях було зручно, але з часом сувої ламалися і розпадалися. Деякі народи писали на воскових дощечках. Вберегти такі дощечки було важко. Їх легко нищили сонце і вогонь. В Україні писали на корі берези (берест, берестяні грамоти). Пізніше книги писали на спеціально вичинених шкірах тварин, що називалися пергаментом. Але цей матеріал дуже дорого коштував. Папір, подібний до того, на якому пишемо ми, винайшов китаєць Чай Лунь. Перші паперові книги в Україні писалися в монастирях. Їх потрібно було часто переписувати. Тому і виникла потреба друкувати книжки. Першим надрукував книжку Іван Федоров у 1574 році. (На дошці вивішується плакат «Як з'явилася книжка» з ілюстраціями і написами: глиняні таблички → папірус → воскові дощечки → берестяні грамоти → пергамент → папір → друкована книжка. Ілюстрація із зображенням Івана Федорова).

Учень 3. З незабутніх часів з'явилися бібліотеки. Слово «бібліотека» - грецького походження, а перекладається так: «бібліо» - книга, «тека» - зберігання, тобто місце для зберігання книг. Перші бібліотеки з'явилися в Давній Греції - Афіни, Фіви, Пергам. Найдавніша бібліотека у світі - Олександрійська. За часів Ярослава Мудрого у Києві при Софійському соборі була заснована перша у Київській Русі бібліотека. На жаль, ми не знаємо, які саме книги були в бібліотеці Ярослава, не знаємо й того, яка доля спіткала це старовинне книгосховище. Після захоплення Києва Ханом Батием у

1240 році доля їх невідома. Зараз в Україні діє понад 60500 різних бібліотек. Найбільша з них - це Державна Історична бібліотека України. Сучасна бібліотека збирає не тільки твори друку, а також аудіо- і відеокасети, компакт-диски, комп'ютерні програми, бази даних. (Учитель прикріплює написи «писемність», «книжка», «бібліотека» на сходинок, які намальовані на дошці, навпроти відповідних малюнків. Далі прикріплює написи відповідно вивченого матеріалу).

3. Сходинка: газета.

- Ми з вами пройшли уже три сходинок нашої мандрівки, і, щоб подолати четверту і дізнатися, про що будемо говорити далі, пропоную відгадати загадку:

Білий голуб в хату прилетів,
Паперовими крилами зашелестів,
Із усього світу всі новини
Розказати зумів за півгодини

(Газета)

- Правильно, це газета. Першими згадками про газети вважають новинні повідомлення, які розповсюджувалися в Стародавньому Римі. Такі повідомлення переписувалися від руки і вивішувалися на площах. А ось першою друкованою газетою став «Столичний вісник», який виходив у Китаї у VIII ст. В ньому друкували укази імператора і найважливіші події.

Європейська справжня газета з'явилася у 1609 році в Німеччині. У ній були новини з різних міст Європи. Раніше всі ілюстрації, які були в газетах, малювалися художниками. Художники малювали портрети, ілюстрували різні події.

- А як ілюструють газети у наш час? (Відповіді учнів)

- Сьогодні новини представляють у фотографіях, фоторепортажах. І щоб подолати наступну сходинку, необхідно виконати вправу «Система позначок».

4. Сходинка: фотографія.

Учні виконують вправу «Система позначок». Діти читають текст на картках і роблять позначки в тексті («+» - я це знав; «—» - я це не знав; «!» - мене це здивувало).

Потім йде обговорення. Картка. У кого немає фотоапарата? Здається, ця техніка є у всіх. Як же ми любимо фотографувати тварин, пейзажі, чудові рослини і, звичайно, себе «любих». А кому ми повинні віддячити за цю іграшку? Хто був той геній, що зробив такий прилад. А винахідників було декілька. У 1822 році француз Жозеф Ньєпс сфотографував вид з вікна на пластинку, покриту тонким шаром асфальту. А останній камінець у створення винаходу поклав англієць Вільям Тальбот у 1840 році - використав папір, просочений сріблом. Це був перший негатив. Потім з'явилася фотоплівка і фотоапарат. Спочатку фотографії були чорно-білими, а згодом стали кольорові. І це не останні досягнення у мистецтві фотографії. Цей винахід дав людям візуальне сприйняття світу. На світлинах залишаються моменти нашого життя, це збереження пам'яті минулого. Ми не можемо уявити сучасні мас-медіа без фотографій. (На дошці вивішуються фото винахідників)

- Що з отриманого повідомлення ви вже знали?

- Що для вас виявилось новим?

- Що вас здивувало?

5. Сходинка: радіо і телевізор.

- Без якого медіа не обходиться жодне сучасне житло?

Загадка.

Хто зустрічає нас своїми новинами зранку, розважає протягом дня фільмами, рекламою, музичною програмою, а ввечері ще й побажає: «Спокійної ночі, малята»?

(Відповіді учнів: телевізор)

Загадка.

Що це? Не людина, а розмовляє, новини нам повідомляє, і хоч не покаже, зате все розкаже.

(Відповіді учнів: радіо)

- У кого з вас вдома є радіо, підніміть руку.

- А до чого ми зараз звертаємося найчастіше: до радіо чи телевізора?

- Радіо, а потім і телебачення привели до революції в культурі та житті суспільства. Вони підкорили величезні аудиторії слухачів та глядачів. Гігантські можливості цих медіа зрозуміли політики - через них можна легко керувати суспільством.

- Про історію виникнення цих медіа ви дізнаєтеся, попрацювавши в групах.

Вправа «Навчаючи - учусь».

Діти об'єднані у групи. Один учень у групі отримує картку з повідомленням, що стосується теми обговорення. Протягом кількох хвилин учень читає інформацію на картці. Потім ознайомлює з інформацією членів групи. Коли у групі всіх вислухали і між собою все обговорили, вибрані командою учні розповідають отриману інформацію класу.

Картка №1. Протягом 120 років суспільство не може ніяк визначитися, хто винайшов радіо. Справа в тому, що практично в один і той самий час геніальне відкриття зробило кілька вчених з різних країн: Олександр Попов, Гульєльмо Марконі, Нікола Тесла, Генріх Герц та інші. Не важливо хто перший, але всі вчені зробили у розвиток науки неоціненний вклад. Радіо впливає на громадську

думку. Воно масштабне і масове, не тільки інформує, але й дає знання, розважає, виховує, дає людям змогу поспілкуватися, спонукає до дій. (Фото винахідників додаються)

Картка №2. В сучасному світі жодна оселя не обходиться без телевізора. Хто ж подарував світу таку геніальну річ? Сказати, хто винайшов телевізор, не візьметься ніхто, бо це дуже складна система, яка зачіпає знання в різних областях і науках. Перший телевізор розробили в Америці. А зібрав його майстер Зворкін у 1920-х роках. А через три роки вже розробили телеприймачі для масового перегляду. Так почалася ера телебачення. Небагато часу пройшло з тих пір, а дерев'яні коробки з чорно-білим екраном перетворилися на красиві плоскі пристрої. (Фото винахідника додається)

6. Сходінка: комп'ютер.

- На вашу думку, до якого мас медіа сьогодні звертаються більше, ніж до інших? За яким технічним засобом людина проводить більше часу?

(Відповіді учнів)

- Перший у світі комп'ютер з'явився у 1943 році у Великій Британії, а в 1951 році в Україні був створений перший комп'ютер, який займав площу 60 квадратних метрів. Так розпочалася комп'ютерна ера. А далі ви самі стали свідками появи нових засобів інформації: мобільних телефонів, Інтернету. І так буде завжди, поки є винахідники, науковці.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Експрес-диктант за змістом вивченого матеріалу.

1. Як інакше називають малюнкове письмо? (Піктографія)

2. Хто винайшов алфавітне письмо? (Фінікійці)

3. Як звали просвітителів, які створили нову абетку-кирилицю?

(Кирило та Мефодій)

4. Як називався матеріал з вичинених шкір тварин, на якому писали? (Пергамент)

5. Багаторічна трав'яниста рослина, з якої виготовляли папір у Єгипті? (Папірус)

6. Хто заснував першу бібліотеку на Русі? (Ярослав Мудрий)

7. Справжня Європейська газета з'явилася в країні... (Німеччині)

8. Винахідник, що сфотографував вид з вікна на пластинку, покриту тонким шаром асфальту? (Жозеф Ньєпс)

9. Напишіть ім'я одного із вчених, що внесли вклад у створення радіо. (Н. Тесла)

10. Майстер, що зібрав телевізор в Америці? (Зворкін)

11. У якій країні з'явився перший комп'ютер? (У Великій Британії)

12. Яку площу займав комп'ютер, створений в Україні в 1951 році? (60 квадратних метрів)

2. Інтерактивна вправа «Асоціативний куш»

3. Створення сенкану. Дітям пропонується скласти мініатюру з п'яти рядків на тему «Медіа» за певною схемою:

1-й - іменник, що відбиває тему;

2-й - два прикметники;

3-й - дієслова;

4-й - фраза, що виражає особисте ставлення до теми;

5-й - одне слово - синонім до назви теми.

- Як ми вже дослідили, необхідність передавати інформацію привела до появи писемності, книгодрукування, телебачення і, нарешті, Інтернету. На початку XXI століття Інтернет є найавторитетнішим джерелом інформації. Крокуючи сходинками розвитку медіа, ми з вами простежили, як за допомогою наукового і технічного прогресу змінювалися засоби передачі інформації та їх вплив на свідомість і розвиток людини.

VI. Підсумок заняття.

- На занятті я дізнався ...
- Мені сподобалося ...
- Мене здивувало ...
- Як впливають медіа на людину?

Заняття №2

Тема: Інформація та її першоджерело

Головна ідея заняття:

Сучасний медіапростір насичений різноманітною інформацією: достовірною та хибною, корисною та шкідливою, перевіреною та спотвореною. Щоб не стати медіажертвою та не піддаватися медіаманіпуляціям, уже змалечку дитина повинна вчитися критично її сприймати. Спостереження показали, що молодші школярі на питання: «Звідки до вас надходить інформація?» відповідають дуже вузько: «З книжки, новин, від учителя...». Людьми, які не розуміють, що кожен елемент медіаоточення несе певну інформацію, легко маніпулювати. Тому це заняття сприяє формуванню трьох важливих навичок: Через ігрові вправи діти вчаться бачити відкриту та приховану інформацію навколо себе.

Через гру на занятті діти доходять висновку, що багаторазове передавання інформації призводить до її спотворення - навмисного чи ні. У людини, яка скористалася хибною інформацією, виникають проблеми. А цього можна уникнути, якщо вміти її перевіряти. Через моделювання простих життєвих ситуацій діти вчаться шукати першоджерело інформації.

Мета:

- учні мають знати, де і як шукати потрібну інформацію;
- вміти шукати першоджерело інформації або перевіряти її;

- усвідомлювати, що під час передавання інформація може спотворюватися;

- вміти шукати першоджерело інформації або (коли нема першоджерела) перевіряти її, критично сприймати та аналізувати інформаційний потік - знання про важливість таких навичок дістають учні на цьому занятті.

Вправа 1. «Інформація навкруги» - 10 хв. - гра.

- Які органи чуттів допомагають нам сприймати навколишній світ? (очі, вуха, ніс, язик, шкіра) Кожен предмет або явище несуть нам певну інформацію. Я буду зараз їх називати, а ви покажете, який саме орган допоможе вам «прочитати» основну інформацію. Наприклад: мороз - відчуваємо його шкірою, тому покажіть на долоньки або щічки. Троянда - аромат вдихаємо - покажіть носик, красу бачимо - покажіть очі.

А тепер без моєї підказки: Барабан, веселка, дощ, їжак, панда, пісня, вірш, парфуми, банан, річка, спека тощо. А тепер спробуємо навпаки: я показую орган чуттів, а ви називаєте предмет, чи явище, з якого можна найбільше «зчитати» інформації цим органом: ніс, вуха, язик, шкіра, очі.

Висновок. Усе, що існує навколо нас, несе певну інформацію. Але людині тільки цієї інформації замало, тому вона створює ще й сама її.

Вправа 2. «Хто спотворив інформацію?» - 15 хв.- гра.

- Уявіть собі ситуацію: хлопчик передав дівчинці інформацію про змагання з волейболу. Дівчинка прийшла, а цих змагань нема. Як ви думаєте, чому? (не та дата, не той час, не те місце тощо)

- Так, інформація була хибна. А чому? (хлопчик навмисно або ненавмисно її передав неточно).

- А які наслідки цієї спотвореної інформації? (дівчинка-глядачка не подивилася змагання і засмутилась; дівчинка-учасниця не вийшла на поле і команду дискваліфікували тощо).

- Де, як, чому інформація може спотворюватися, зараз побачимо під час гри. Потрібно 5 охочих учасників. Чотирьох прошу вийти за двері кімнати, а п'ятого - підійти до мене. Ти зараз будеш створювати інформацію. Пропоную її намалювати. Малюй і вголос проговорюй глядачам, що ти робиш. (Наприклад: 3 сині хмарки, у правому верхньому куті жовте сонце, біля середньої хмарки 3 чорних пташки, внизу зелена травичка, в правому нижньому куті дерево з 5 гілочками, у лівому нижньому куті коричневий будиночок з 2 вікнами і дверми, посередині 4 квітки).

Ти - першоджерело цієї інформації, бо ти її створив. А тепер я цей листок приберу. Зараз до кабінету по черзі будуть заходити інші учасники гри. Ти розкажеш першому, що і як ти намалював, він - другому і так до останнього. Всі інші учні теж мають завдання: мовчки слухати і спостерігати, чи відбудеться спотворення інформації. Останній учасник отримає інформацію і намалює її. Потім порівняємо 2 малюнки. Діти виконують завдання, порівнюють 2 малюнки, бачать розбіжності, називають моменти, коли інформація передавалася неточно. Які маємо наслідки того, що в нас спотворилась інформація? (просто не збіглися малюнки, а негативних наслідків нема). А якщо це була б інформація не про малюнок, а про гроші, ліки, роботу?

Висновок. При передаванні інформація спотворюється. Якщо ти хочеш інформацією скористатися, то знайди першоджерело або перевір її.

Подібну гру можна провести в іншій варіації: перша дитина пише якусь інструкцію, щоб знайти в кабінеті захований предмет. Наприклад: Я ховаю 5 книжок. Першу покладу під четверту парту.

Другу передам третьому за списком учневі (а це Сашко). Третю покладу до зеленого рюкзака (а це Марійчин). Четверту покладу в другу шафу на третю полицю. П'яту віддам найвищому хлопчикові (а це Сергійко). Останній учасник гри повинен зібрати всі книжки за тією інструкцією, яка до нього дійшла.

Вправа 3. «Знайди першоджерело» - 20-25 хв. - гра.

Вчитель пропонує дітям гру «Знайди першоджерело». Учасники об'єднуються в 3 команди. Кожна команда отримує картки з описом життєвих ситуацій, в яких треба скористатися певною інформацією. Учні повинні знайти першоджерело цієї інформації і придумати історію, якщо інформація буде неточна, неправдива, спотворена.

Група № 1

Вашому другові необхідно з'їздити в сусіднє місто на консультацію до дуже гарного лікаря, який приїжджає туди тільки на 1 день. Щоб встигнути вчасно на прийняття виїхати треба першим автобусом. А о котрій він відправляється? Сусідка півроку тому цим автобусом їздила. Відправлення було о 7 ранку. Знайомий, який живе біля автовокзалу, каже, що бачить щоранку цей автобус о 7.30. Продавчиня з магазину чула, що автобус цей вже відмінили. Треба їхати електричкою. Як вчинити, щоб вчасно потрапити до лікаря? Кого послухати?

Група 2

Бабуся збирається йти в банк оплатити комунальні послуги. Скільки брати з собою грошей? Сусідка сказала, що квартплата подорожчала і треба брати грошей більше. Інша сусідка чула, як казали в телевізорі, що й оплата за газ скоро збільшиться, то треба ще більше брати. А бабусина сестра зателефонувала і сказала, що в цьому банкові вже зовсім не приймають комунальні платежі, то треба зразу їхати в інший, на кінець міста. Що робити бабусі?

Група № 3

Дівчата зібралися до міської бібліотеки попрацювати в читальному залі. Мама однієї дівчинки сказала, що колись бібліотека працювала з 9 години. Мама іншої бачила, як якась жіночка заходила туди о 8 ранку. Однокласниця сказала, що, можливо, там сьогодні санітарний день. О котрій виходити дівчатам?

Висновок. У житті буває багато ситуацій, коли рішення залежить від точної дати, часу, кількості грошей, місця або іншої інформації. Не покладайся на чийсь думки - знайди її першоджерело, бо люди, які її тобі передають можуть помилятися.

Завдяки даному заняттю у молодших школярів сформується розуміння важливості шукати першоджерело інформації або вміння її перевіряти. І саме розв'язання будь-яких життєвих ситуації - найкраще навчання для дитини. Ця навичка з часом буде застосовуватися при роботі з будь-якою інформацією.

Заняття №3

Тема: Вплив медіа. Аналіз медіатекстів. «Реклама покажись».

Головна ідея заняття:

На прикладі дослідження рекламних медіатекстів навчити дітей аналізувати інформацію та визначати її вплив на формування особистості, на міжособистісні стосунки та спілкування.

Необхідне обладнання: комп'ютер з колонками та з проектором, рекламні медіатексти, записані на цифровий носій, картки, стікери.

Мета:

- розвивати компетентність аналізу медіатекстів на прикладі реклами;
- визначати поняття медіатексту, маніпуляції в мас-медіа;
- відрізнити рекламу від іншого контенту;
- усвідомлювати, що реклама має на меті переконати;

- розуміти, що реклама повинна бути чітко позначена;
- вибирати ефективні способи спілкування.

Вправа 1 - 10 хв. - бесіда.

Вчитель налаштовує учнів на розмову про вплив різних медіа і ставить їм ввідні запитання.

- Ми отримуємо кожного дня багато повідомлень з телебачення, інтернету, з щитів на вулиці. Вони мають різні цілі, зміст і форму. Ви повинні знати, які з них були створені, щоб дати нам деякі знання, корисну інформацію, а які - реклама товарів або послуг.

Вчитель запитує учнів, які оголошення можна побачити? Перерахуйте відповіді на дошці (газети, телебачення, інтернет, радіо, вулиця). Розкажіть, що серед вуличної реклами часто ми бачимо такі, як розміщено на плакатах. Вони барвисті, повні ефектних фотографій і підписів. Чи це все реклама різних послуг?

Але ж деякі призначені, щоб надати нам певну інформацію. Це - інформаційні плакати. Попросіть, навести кілька прикладів того, що може бути на такому плакаті (наприклад, інформація про випускний, конкурс, оголошення в школі, розклад занять тощо). Запитайте:

- Як часто ви дивитеся рекламу на телебаченні?
- Коли рекламують шоколад, різні цукерки, соки, іграшки чи хочеться вам їх купити, спробувати або погратися?
- Чому у вас виникає таке бажання?
- Яка мета реклами?
- Чому є реклама?

Вчитель підводить учнів до розуміння, що реклама нав'язує вибір і поведінку, нав'язує думку і смаки, може виманювати кошти тощо. Особливо слід уважно ставитися до інтернет-реклами та повідомлень, які ви отримуєте на мобільний телефон.

Вправа 2 - 15-20 хв. - квест.

Всі учні отримують картку з прикладами.

КАРТКА 1. Подальші приклади стосуються різного контенту, з яким ви можете зіткнутися в інтернеті або за допомогою мобільного телефона. Прочитайте наступні приклади, а потім дайте відповідь на питання.

Приклад 1.

ВІТАЄМО !!! Ви щойно виграли в миттєву лотерею! Ваш номер телефона обраний шляхом жеребкування! А ось ваш приз: Це найостанніша модель на ринку смартфонів. Дійте швидко! Підтвердіть відповідь протягом декількох хвилин. Як отримати свій приз:

Крок 1 - Натисніть, щоб відповісти на просте запитання тесту. Це займе всього одну хвилину.

Крок 2 - Якщо ви відповіли правильно, введіть свій номер телефона, щоб отримати винагороду. ПРИКЛАД 1

Ви отримали MMS від незнайомця: Якщо ви хочете знати, що це таке, відправляйте безплатні SMS на номер XYZ.

Приклад 2.

Ви отримали повідомлення від користувача порталу <https://love.ua/ua/>, який запрошує вас на свою сторінку.

Приклад 3.

Ви хочете знати, що чекає вас в 2020 році? Надіслати текстове повідомлення «ТАК» на номер XYZ.

Приклад 4.

Відзначте, що з прикладів реклама.

Приклад 1

ТАК   НІ

Приклад 2

ТАК   НІ

Приклад 3

ТАК   НІ

Приклад 4

ТАК   НІ

- Розкажіть, чи було у вас бажання скористатися запропонованим? Чи було враження, що повідомлення маскувалися під звичайний зміст? Підсумовуючи, зверніть увагу, що реклама переконлива за своєю природою, щоб підштовхнути нас щось купити, обмінюватися даними, відвідати веб-сайти. Розкажіть, що реклама повинна бути відділеною від іншого змісту позначкою «реклама» на телебаченні, звуковим сигналом на радіо, графічною позначкою в газеті.

Вправа 3. «Робота з рекламними роликами» - 10-15 хв. - аналіз медіатекстів.

Діти переглядають рекламу «Наш сік» https://youtu.be/T7A-gzJ_wOU і розповідають:

- Що вони побачили в ролику?
- Що привернуло увагу?
- Що вам сподобалося?
- Чи сподобалася вам музика, чому?
- Чи сподобалося вам зображення і чому?
- Чи зрозуміли ви про що йдеться?
- Якщо ви купите цей сік, то чому?

Рекламний ролик про «Наш сік» - це медіатекст, який спрямований на дітей і говорить про те, щоб вони споживали «Наш сік», бо він смачний, корисний, натуральний і купує його мама, якій ми довіряємо. Реклама містить такі ключові слова - меседжі (повідомлення), яким ми віримо і які викликають позитивні емоції. Наприклад, вислови: «турбота з перших рук», «наші фрукти», «смачний і корисний». Ці вислови супроводжуються емоційним піднесеним дитячим тоном та впевненим ствердним тоном мами, яскравими кольорами, легкою веселою музикою і позитивними

образами родини. Тобто реклама впливає на нас, використовуючи маніпуляції, у першу чергу, через довіру і підштовхує нас споживати саме цей продукт.

Для закріплення матеріалу вчитель пропонує попрацювати ще з двома роликами.

1. Реклама «Живчик» <https://youtu.be/tGa80DJW03E>

Діти переглядають ролик і записують у зошит слова, які вони запам'ятали. Відповідають на запитання, що їм сподобалося, які образи вони побачили, як на них вплинула музика.

2. Реклама «Кіндер сюрприз» <https://youtu.be/DfEL-nNBtsc>

Так само переглядають ролик і записують у зошит слова, які вони запам'ятали. Відповідають на запитання, що їм сподобалося, які образи вони побачили, як на них вплинула музика.

Вчитель пропонує після перегляду підійти до дошки, де прикріплені дві картки «ПРИЄМНО» та «НЕПРИЄМНО» і стікерами позначити, які емоції викликав у них перегляд.

- Усі переглянуті ролики побудовані за однаковими принципами: вплив на емоції, яскраві кольори, весела музика і акцент на радості, пригодах, смаку, натуральності, корисності.

Вчитель підводить учнів до розуміння, що рекламі не завжди треба довіряти, ставлячи запитання:

- Чи справді всі ці продукти можна всім споживати і що вони є винятково корисні?

- Чи є такі дітки або дорослі, яким не можна споживати солодку газовану воду чи шоколад? Якщо не можна, то з яких причин?

Вчитель пояснює, що всі люди різні і мають свої особливості, наприклад різний стан здоров'я (цукровий діабет, алергія...), про що не йшлося в жодній рекламі.

Гра - руханка

Діти встають і гуртуються за ознаками, які зачитує вчитель:

- Ми схожі за кольором волосся (діти об'єднуються в групи: біляві, русяві, чорняві, руденькі);

- Ми схожі за зростом (діти об'єднуються в групи: високі, середні, низенькі);

- Ми любимо займатися (діти об'єднуються в групи: гратися, вчитися, плавати);

- Ми схожі за статтю (діти об'єднуються в групи: дівчатка і хлопчики); • Ми схожі тим, що навчаємося в одному класі (всі стають у коло, беруться за руки і говорять девіз: «Ми всі різні, але всі однакові, бо всі рівні».

Вчитель пояснює основи понять «медіатекст», «меседж», «реклама», «маніпуляція» згідно з віковими особливостями молодших школярів, на доступному рівні спрощуючи та адаптуючи наукові терміни.

- Медіатекст - це повідомлення, з якими звертаються до вас медіа (газетна стаття, телепередача, відеокліп, фільм, пісня, реклама тощ

Медіа - це книжки, газети, інтернет-медіа, гаджети, фільми - те, що зберігає і передає інформацію.

Меседж - це найважливіша ідея з фільму, книжки, оголошення, серіалу тощо.

Реклама - стимулювання до купівлі деяких товарів (послуг) через показ лише його гарних сторін. Існує в різних формах: рекламного ролика, великих плакатів на стінах будівель, так званих «рекламних щитів», тексту, картинки з написом, плакату, оголошення тощо. Ми бачимо рекламу в інтернеті, на телебаченні, на вулицях - тобто всюди, де можна досягнути потенційних покупців.

Маніпуляція - неправда або перекручені факти з метою впливу на погляди і поведінку інших людей.

Вправа 4. «Робота з соціальною рекламою». - 10 хв. - аналіз медіатекстів.

- Не вся реклама спрямована на споживання тих чи інших товарів. Також є реклама, яка вчить нас культури спілкування, доброзичливості, толерантного ставлення до різних людей. Адже ми з вами і всі інші люди, що нас оточують, різні, але маємо також багато спільного, і всі ми рівні.

Вчитель пропонує переглянути соціальний ролик <https://youtu.be/nVb68MHLMI4>. Запитання:

- Яких рибок ми побачили (різні кольори)?

- Чому сіра рибка спочатку була сумна?

- Чим рибки були особливі? Що вони вміли робити?

- Чи погоджуєтеся ви, що всі рибки, попри колір, були унікальні, індивідуальні й особливі?

- Як ви думаєте, чи люди, так само як і риби, різні і мають різні таланти?

- Якщо люди різні і не схожі між собою, чи є вони рівні?

- Згадайте кінцівку ролика, коли кольорова рибка запросила сіру йти разом, чого учить нас цей вчинок?

- Люди також є різними, але рівними, і найважливішими рисами людської взаємодії є спілкування, дружба, сприйняття, повага, добросердечність, толерантність. Отже, сьогодні ми багато цікавого дізналися, зокрема про вплив рекламних роликів на наш розвиток. Ми зрозуміли, що реклама може маніпулювати нами, нав'язувати нам смаки і бажання. Але є й інший вид реклами - соціальна, вона важлива і показує нам позитивні приклади життя і взаємодії в суспільстві.

VI. Підсумок заняття.

- На занятті я дізнався ...

- Мені сподобалося ...

- Мене здивувало ...

- Як впливають медіа на людину?

ДОДАТОК Г

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВІЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Свіршко Світлана Юрївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

11.11.2020
(дата)

(підпис)

Світлана Свіршко
(ім'я, прізвище)